

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 14, Issue: 4, November 2022

www.historystudies.net

UYVAR'IN FETHİ VE TIMARLI SİPAHİLER: BİR SEFER VE FETİH ANALİZİ

The Conquest of Uyvar and Timariots: Analyses of the Campaign and Conquest

Dr. Öğr. Üyesi Leyla Aksu Kılıç

Uşak Üniversitesi

leyla.aksu@usak.edu.tr

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 15.03.2022
Kabul Tarihi-Accepted Date : 27.10.2022
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1111

Atıf – Citation:

Leyla Aksu Kılıç, "Uyvar'ın Fethi ve Tımarlı Sipahiler: Bir Sefer ve Fetih Analizi", *History Studies*, 14/4, Kasım 2022, s.927-953.

UYVAR'IN FETHİ VE TIMARLI SİPAHİLER: BİR SEFER VE FETİH ANALİZİ

The Conquest of Uyvar and Timariots: Analyses of the Campaign and Conquest

Dr. Öğr. Üyesi Leyla Aksu Kılıç*

Öz

16. yüzyıldaki Osmanlı akınlarına karşı inşa ettirilen Uyvar kalesi Slovakça'da Nové Zámky, Türkçe'de Uyvar adı ile bilinmektedir. Osmanlılar ve Habsburglar arasında süregelen ve uzun bir zaman dilimine yayılan savaşlarla (1593-1606) Osmanlı Devleti Uyvar Kalesi'ni ele geçirmeye çalışmıştır. Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın sadarete gelişi ile Uyvar'a düzenlenmiş olan bu sefer, yarım asırdan beri karşı karşıya gelmeyen Osmanlı ve Avusturya'nın mücadelesi açısından önemliydi. Düzenlenen bu seferi önemli kılan ise Avrupa için en müstahkem mevkiye bulunan Uyvar kalesinin fethiydi (1663). Osmanlı askerinin büyük gayret gösterdiği muhasara ve akabinde gerçekleşen fetih, Batı dünyasında geniş yankı uyandırmıştır. Nitekim Uyvar önünde bir Türk gibi kuvvetli sözü Uyvar'ın fethinde büyük gayret ve kararlılık gösteren Türk askerine istinaden Avrupa'da kullanılan olmuştur. Çalışmada 1663 yılındaki Uyvar seferine Osmanlı sipahilerinden katılanlar ve katılmayan tımarlı sipahiler üzerinden bir sefer ve bir fethin analizi yapılmaya çalışılmıştır. Öncelikle Osmanlı Devleti'nin Uyvar kalesi üzerine gerçekleştirdiği sefer ve kalenin şiddetli muhasarayı müteakip fethi, dönemin kaynaklarına dayalı olarak ele alınmıştır. Seferine katılan Fâzıl Ahmed Paşa mühürdarı Hasan Ağa'nın Cevâhîrî't-Tevârih'i, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi ve Mehmed Halife'nin Tarih-i Gilmânî'si ile diğer tarihlerden hareketle Uyvar seferi ve fetih, iç ve dış dinamikler çerçevesinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında ise Uyvar seferine katılmayan tımarlı sipahiler konu edilmiştir. Osmanlı Arşivi'nde bulunan H.1074/M.1663 tarihli Uyvar seferine katılmadıkları için tımarları ellerinden alınan sipahilerle ilgili arz niteliğinde kayıtlar bulunmaktadır. Bu belgelerden hareketle Uyvar seferine katılmadıkları için -tımara tevcih prosedürü gereği- tımarları ellerinden alınan sipahilerin Uyvar'a varan ve varamayan tımarlı sipahiler olarak profilleri çizilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Avusturya, Uyvar Kalesi, Tımarlı Sipahi

Abstract

The castle of Uyvar, built against the Ottoman invasions in the 16th century, is known as Nové Zámky in Slovakian and known as Uyvar in the Turkish language. Through the long lasting and continuous wars between the Ottomans and Habsburgs (1593-1606), the Ottomans tried to conquer the Uyvar Castle. Along with the rise of Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Pasha as the grand vizier, a massive military campaign was organized against Uyvar. This military campaign was important from the aspect of the struggle between the Ottomans and Dynasty of Habsburg as they had not been in a war against each other for more than a half century. The target of this military expedition to Uyvar Castle was the conquest of the Uyvar castle, which was in the most strengthened position for Europe. The siege, in which the Ottoman soldiers put great effort and completed the conquest in short time, had wide repercussions in the Western World. As a matter of fact, the saying "strong as a Turk in front of Uyvar" (*Fort comme un Turc*) has been used in Europe in reference to the Turkish soldiers who performed great determination and stability during the conquest of Uyvar Castle.

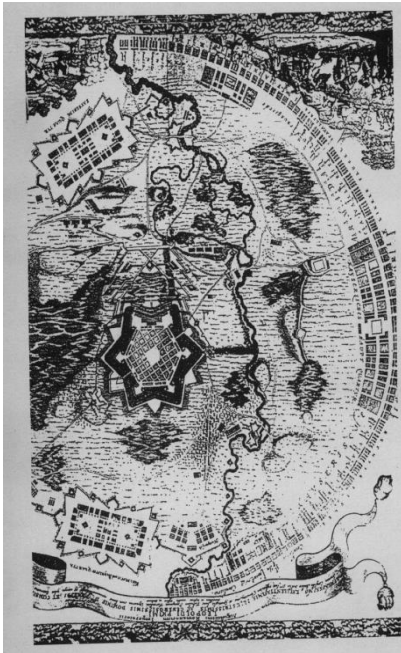
In this study, it has been tried to analyze a military campaign and a conquest through the timariots who participated and those who did not participate in the Uyvar military campaign of the Ottoman Empire in 1663. First of all, the great military expedition of the Ottoman Empire on the Uyvar Castle and the conquest that was realized just after a severe siege were discussed through the data based on the sources of the period. The Uyvar Castle siege and military campaign was tried to analyse within the framework of internal and external dynamics that are based on Cevâhîrî't-Tevârih of Hasan Ağa, the seal master of Fâzıl Ahmed Pasha, who participated in the expedition; the Seyahâtname of Evliya Çelebi; Tarih-i Gilmânî of Mehmed Halife and other resources. In the second part of this study, some timariots, who did not participate in the Uyvar military campaign, were analyzed. In the register dated H.1074/M.1663 in the Ottoman Archives, there are many records about the timariots whose fiefs were taken away because they did not participate in the Uyvar campaign. Considering the timariots, whose fiefs were taken away – as timar ranking procedure - because they did not participate in the Uyvar military campaign, it has been tried to draw a profile as the *timariots who participated in the Uyvar military campaign and those who did not*.

Keywords: Ottoman Empire, Austria, Uyvar Castle, timariot

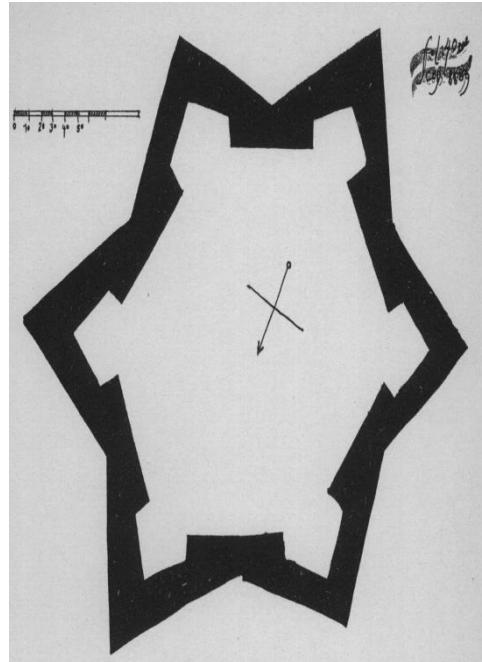
* Bu çalışma, "Osmanlı'da Bir Sefer, Bir Fetih ve Seferine Katılmayan Tımarlı Sipahiler: Uyvar Kalesi" adıyla 23-27 Kasım 2016 tarihleri arasında Türk Tarih Kurumu ve Eötvös Lorand Üniversitesi tarafından düzenlenen *Osmanlı Macaristan-Habsburg İlişkileri ve Kanuni Sultan Süleyman (Budapeşte-Macaristan)* sempozyumunda sözlü olarak sunulmuş olan bildirinin üzerinde yeniden çalışılarak genişletilmiş halidir.

Giriş

Macarca *Érsekújvár*, Almanca *Neuhausel* ve Slovakça'da *Nove Zamky* olarak adlandırılan Uyvar kalesi geometrik altıgen planıyla ünlüdür. Kaleyi İtalyan mühendisler, dönemin kale mimarisine uygun inşa etmiştir. Coğrafi konumu itibariyle Nitra (Neutra) nehri kıyısında, Komran (Komarom) ve Budin hattında yer almaktadır.¹ Orta Macar ya da Kraliyet Macaristan'ı, Balaton Gölü'nün kuzeyinden ve Estergon sınırından günümüz Slovak sınırının kuzeyine ve batıda Güney Avusturya'daki Steiermark'a kadar uzanan bir alanı kaplamaktadır. Bölgede Uyvar kalesi haricinde Komran ve Yanık gibi önemli kaleler de bulunmaktadır.² Köprülüzade Fâzıl Ahmed Paşa'nın Orta Macaristan'ı kontrol altına almak amacıyla fethettiği Uyvar kalesi -1683 Viyana Seferi sonrasında elden çıkıncaya kadar- Osmanlı Devleti için mühim vazife gören bir üs olmuştur.

Resim 2

Resim 1

Yukarıdaki resimlerden ilki 17. yüzyılın ilk yıllarına aittir ve kale, Rönesans askeri kuramlarına uygun şekilde tuğladan inşa edilerek altıgen duvarlarının her köşesi açılı üçgen tabyalarla kuvvetlendirilmiştir. 17. yüzyıl sonlarına, 1685 yılına ait ikinci resimde ise Uyvar kalesinin fethi sonrasında yerleşim şekli görülmektedir.³

1663 yılına kadar Uyvar kalesi çok defa Osmanlılar tarafından muhasara edilmiştir. Bu muhasaralardan biri 1014/1605 yılında vuku bulmuştur. Mustafa Sâfi, *Zübdetü't-Tevârih*'te bu muhasarayı ayrıntıları ile anlatmaktadır. Buna göre Budin Beylerbeyi Bektaş Paşa ve Kırım Hanı Gazi Giray'ın oğlu Toktamış Mirza, Tatar ve Çerkes askerinden oluşan kuvvetle farklı yönlerde yaptıkları sefer sonrasında 1014/Ağustos 1605'te Uyvar kalesini muhasara etmişlerdir. Muhasarada Tırhala sancağı beği Çerkes Çilagac Bey, Tatar ve Çerkes'den olmak üzere önemli

¹ Burcu Özgüven, *Osmanlı Macaristanı'nda Kentler, Kaleler*, Ege Yayınları, İstanbul 2001, s. 141.; Kahraman Şakul, *Uyvar Kuşatması 1663*, Timaş Yayınları, İstanbul 2021, s.7.

² Özgüven, *age*, s. 21.

³ Uyvar kalesinin yukarıda bahsi geçen resimleri ve kaleye dair diğer ayrıntılar için bkz. Özgüven, *age*, s. 143-145.; Ayrıca, Uyvar'ın uydu görüntüsü ve 3D kuşbakışı görünümü için bkz. Şakul, *age*, s.52.

miktarda asker, yeniçeri ve gönüllüden oluşan kuvvetler yer almıştır. Ancak kale zapt edilemeden muhasara sona ermiştir.⁴

Osmanlı Devleti 17. yüzyıl sonlarına doğru, uğranılan askerî yenilgiler ve Macar topraklarının kaybedilmesiyle bir buhrana sürüklenmiştir. Bu zaman askerî bakımdan, coğrafi genişlemeden ziyade daha önce fethedilmiş toprakların muhafaza edilmeye çalışıldığı bir dönem olarak da nitelendirilir. Bu sebeple yapılan sefer ve savaşların temel hedefi, eldeki toprakları savunmak ve düzenin devam etmesini sağlamak yönündedir. Ancak Köprülüler ve fetihleri, bunun dışında değerlendirilir.⁵ Bu haliyle Köprülüler, Osmanlı tarihi açısından bir döneme damgasını vurmuştur.

Köprülü ailesinin mühim isimlerinden ilki Mehmed Paşa'dır.⁶ Köprülü Mehmed Paşa'nın vefatının ardından bir kısım "*Yıktı cısr-i emelin seyl-i fenâ Köprülü'nün*" diyerek muhteşem bir varlığın gidişi karşısında yeise düşerken; bir kısım "*Beş sene on gün üç ay oldu vezîr-i azam/Köprülü mülk-i adem köprüsüne basdı kadem*" diyerek üzüntüden uzak bir tavır içine

⁴ Mustafa Sâfi *Zübdetü't-Tevârih*'te muhasarayı "(1013/1604) Budun beglerbegisi olan sâbiku'z-zikr Bektaş Pâşâ'ya terakkî ve ri'âyet şartı ile bölük halkından bir mikdâr 'asker ve Kırım Hânı Gazi Girây-oglu Toktamış Mirzâ ile ol târîhde bile olan Tatar ve Çerkes 'askerlerinden dört bin kadar kimselere Nogay Mirzâ'larından bir niçe dilâverlere müşârün ileyh Tohtamış'ın hemşîre-zâdeseni bâş idüp ve müşârün ileyh Bektaş Pâşâ'ta koşub, mezbûr Buçkâyî'ye âsitâne-i se'âdet tarafından 'atâ olunan Erdel krallığı menşûrî ve hil'at ve üskuf ve 'alem ile irsâl eyledi. Binâden 'alâ zâlik şevket-i 'asker-i İslâm ile her ne cânibe "ki, teveccüh" eyledi, muzaffêr olub, senete erba'a 'aşerete ve elf rebî'u'l-âhiri (Rebî'u'l-âhir 1014/Ağustos 1605) evâsitında serdâr-ı a'zam mûmâ ileyh Muhammed Pâşâ kal'a-i Üstürgon'ı muhâsara üzre iken Bûçkâyî dahî Uyvar kal'asını muhasaraya istizân zımnında 'asâkir-i İslâm ile ziyâde-i imdâd recâ eylemeğin Egre beglerbegisi Sinân Pâşâ ve Sirem ve Semendere dilâverleri ve (Alacahisâr begler) ol târîhde Tırhâle sancacı begi olan Çerkes Çilagac Beg kendü 'askeri ve Tatar u Çerkes'den bir tâife ile ve yeniçeri ve gönüllüden müteferrik bir mikdâr 'asker ile gönderilüb, imdâd olundukda Macar beglerinden Hümennâyî nâm kâfirî kendü 'askerine serdar idüp, mûmâ ileyh Bektaş Pâşâ ve sâir 'asker-i İslâm dahî varub, Uyvar kal'asın muhâsara eylemişler idi. Ve çün Üstürgon feth olundukda ol henüz feth olunmamış idi, bin nefer yeniçeri ile zagarcı bâşı ve birkaç sancak 'askerini ol hinde Bosna beglerbegisi olan sâbiku'z-zikr Hüsrev Pâşâ'ya koşub ve Uyvar muhâsarasında olan cümleten 'asker-i İslâma anları serdâr idüb, tevcih idicek, kal'a içinde olan Nemçe tâifesi hisârî Macar tarafına virmek üzre virüb, emânile teslim eylemeğin Buçkâyî kal'a-i Uyvar kendü zabtında olmagı recâ idüp, bunun üzre mu'âhede için serdâr tarafından müstekillen mu'te-medün 'aleyhim âdemler irsâlin tevekku' eylemeğin serdâr-ı 'âlî-mikdâr Rûmili beglerbegisi Köse Hasan Pâşâ'yı ordu kâzîsi sâlifü'z-zikr Vildân-zâde Mevlânâ Ahmed ile irsal idüb ve anlar dahî varub, kal'a-i emr-i serdârî ile Buçkâyî'ye tefviz itdikden sonra müşârün ileyhim 'asker-i İslâm ile gelüb, Üstürgon ta'mir olundığı eyyâmda ordü-yü hümâyûna mülhak oldular. Bu esnâda Rûmili beglerbegisi müşârün ileyh Vezîr Hasan Pâşâ Rûmili 'askerinden Üstürgon muhafazasına me'mûr olanlardan gayri bir mikdâr 'asker ile ve Hersek sancacı begi Tatar Muhammed Beg, Bosna 'askeri ile Polata ve Sirem kal'aları fethine nâmez olub ve varub, Polata kal'asın emân ile zabt itdikden sonra gelüb, Budun havâlisinde serdâr ordusuna mülhak oldular" şeklinde nakletmektedir. Mustafa Sâfi, *Zübdetü't-Tevârih*, Cilt: II, Yay. Haz. İbrahim Hakkı Çuhadar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 20-21.

⁵ Gabor Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, Çev. ve Haz.: Kahraman Şakul, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 95.

⁶ Köprülü Mehmed Paşa için bkz. Osmanzade Ahmed Ta'ib, *Hadikatü'l-Vüzerâ*, 1271, İstanbul, s. 104-106.; Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığa giden sürecine dair bir değerlendirme için bkz. İ. Metin Kunt, "Naîmâ, Köprülü, and the Grand Vezirate", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Vol. 1, 1973, s.57-64.; Osmanlı'nın 17. Yüzyılına damga vuran Köprülü ailesine dair bir başka çalışma bkz. Cumhuriyet Bekar, "The Rise of the Köprülü Household: The Transformation of Patronage in the Ottoman Empire in the Seventeenth Century", *Turkish Historical Review*, II, Brill, 2020, s.229-256.

girmiştir.⁷ Köprülü Mehmed Paşa'nın vefatı ile yerine Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa⁸ geçmiştir. Yeni sadrazam; gördüğü tahsil, cevval ve genç oluşu ile dikkat çekicidir. Babasının vefatından üç sene önce (1069/1658-1659) Erzurum ve ardından Şam valiliği yapan Köprülüzade, Dürzilere karşı kazandığı zaferle padişahın ve babasının tevecçühünü kazanmıştır. Ömrünün sonuna doğru Köprülü Mehmed Paşa'nın, oğlu Fazıl Ahmed Paşa'yı yerine veziriazam yapmak yönündeki emelini gerçekleştirmek için padişaha “*Rahat olmak isterseniz ben ölünce sadaret makamını Halep valisi oğlum Fazıl Ahmed Paşa'ya veriniz*”⁹ diye tavsiyede bulunduğu kaydedilmiştir. Köprülü Mehmed Paşa'nın ağır bir şekilde hastalanması ile İstanbul'a davet edilen Köprülüzade, devraldığı görevi “*babasının sahip olduğu hareket serbestliğini terk etmemeye karar vererek*” devam ettirmiştir.¹⁰ Köprülüzade'nin sadarete geldikten sonra uğraşacağı meselelerin başında Avusturya, Girit Savaşı ve Polonya (Lehistan) işleri gelmektedir. Bütün bu siyasî hadiseler için öncelikle memleket dâhilinde mevkiini emin hale getirmesi gerekmektedir. Bunun için babasının ölümünden memnun olanları idam ettirmeye başlamıştır ki Altınay'ın ifadesiyle “*ihhtiyar Köprülü, can düşmanı olan kişileri mezarının derinliklerinden de ölüme mahkûm ediyordu.*”¹¹ Köprülü'nün ölüm haberi ile Aydın ve Saruhan taraflarında baş gösteren isyan hareketleri de süratle bastırılmıştır.¹²

⁷ Dönemin Osmanlı tarihleri, Ahmed Paşa'nın Köprülü Mehmet Paşa'nın ölümünden memnuniyet duyanlardan intikam almakta gecikmediğini anlatmaktadır. Mesela “*bir gün Şeyhülislam Bursalı Mehmed Efendi bir iş için huzura girmiş, söz Köprülü Mehmed Paşa'nın durumuna gelmişti. Şeyhülislam, Köprülü'nün ölümünü mutluluk olarak görüyordu: -Mevti isabet oldu. Zira çok ehl-i ırzın hün-ı namusunu rızân ve nâhak yere katı çok kat etmişti, demiş. O zaman Köprülüzade, bir zamanlar pederine yaltaklanan şeyhülislamın ikiyüzlülüğüne hayret ederek: -Kimi katlettiyse senin fetvan ile katletmişti, diye cevap vermiş. Bunun üzerine şeyhülislam efendi: -Şerrinden korkardım, onun için fetva verdim, deyince, genç sadrazam: -Ya efendi, Allahu Teâla'dan korkmayıp mahlûkundan havf etmek ilm-i diyânete lâyük müdür? diye karşılık vermişti. Sadrazamın bu haklı cevabı Dördüncü Mehmed'i memnun etmiş, bu ufak hadise şeyhülislamın azliyle sonuçlanmıştı.*” Ahmet Refik Altınay, *Köprülüler*, Tarih Vakfı, İstanbul 2001, s. 95-96.; Köprülü Mehmed Paşa'nın hem kendi döneminde hem de sonrasında nasıl algılandığı ve imajının nasıl inşa edildiğine dair bir çalışma için bkz. Cumhuriyet Bekar, “Köprülü Mehmed Paşa'nın Osmanlı Tarih Yazımında Değişen Algısı”, *Tarih Yazımı*, Yaz 2019, 1 (1), s.62-78.

⁸ 1045 (1635-36) yılında Amasya'nın Vezirköprü kasabasında doğan Fazıl Ahmed Paşa'nın annesi, buranın voyvodası Yusuf Ağa'nın kızı Ayşe Hanım'dır. Yedi yaşında iken babasıyla birlikte İstanbul'a giden Köprülüzade, burada dönemin ünlü âlimlerinden ders almış, Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'den mülâzım olmuş; medreselerde müderrislik yapmış ve daha sonra bu meslekten ayrılarak mülkiyeye geçmiştir Abdülkadir Özcan, “Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 26, s. 260.; Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa için ayrıca bkz. Osmanzade Ahmed Ta'ib, *age*, s. 106-109.

⁹ Bu dönemde şöhretli vezirler ortadan kalktığı, ortada iş görecek bir vezir görülmediği için Köprülü Mehmet Paşa, oğlu Fazıl Ahmed Paşa'yı veziriazam yapmak hususundaki emelini gerçekleştirmiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 401.

¹⁰ “*Köprülüzade, ulema zümresinden yetişmiş ve ciddi tahsil görmüştü. Edipler ve şairlerden hazzediyor, özellikle kumandanlıkta büyük bir zekâ ve yetenek gösteriyordu. Köprülüzade'nin Şam valiliğindeki başarıları, gelecekte kazanacağı zaferlere delil teşkil ediyordu. Ahmed Bey, babasıyla beraber birçok vilayetlerde dolaşmış, büyük devlet adamlarıyla ilişkiler kurmuştu. Karaçelebizade bilgili ve doğru mesleği, kalıtsal olarak taşıdığı cebir ve şiddetle kaynaştırarak genç vezirin tabiatında bilgece bir metanet ortaya çıkarmıştı.*” Altınay, *age*, s. 97.; Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın birçok alim, şair ve sanatkâra hamilik yaparak döneminde entelektüel yaşamı desteklediği de görülmektedir. Muhammed Fatih Çalışır “Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın Hâmiliğindeki İlmî Faaliyetler”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler* (Ankara, 1-15 Ekim, 2018), Ankara, 2022, s. 37-48.; Ayrıca, Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın içinde bulunduğu muhit ile ilgili bir değerlendirmede Paşa'nın Uyvar seferi esnasında İstanbul kadısına gönderilen bir hükümde Pazartesi ve Perşembe günleri şehirdeki “ulemâ, sulehâ, meşâyih, fukarâ, etfâl ve sibyan” ile sabah namazını müteakiben ordu için dua edilmesi istediğini, sefere çıkarken Halvetî şeyhi Mehmed Nazmî Efendi'yi ordu şeyhi olarak yanında götürdüğünü, fetih gerçekleştiğinde Uyvar Kalesi'nde Halvetî tarikatından Estergonlu Şeyh Ali Efendi için bir tekke inşa ettirdiğini görmekteyiz. Muhammed Fatih Çalışır, “Köprülü Sadrazamlar ve Süfi Çevreler”, *Osmanlı'da ilm-i Tasavvuf*, Editörler: Ercan Alkan-Osman Sacid Arı, İsar Yayınları, İstanbul 2018, s.796.

¹¹ Altınay, *age*, s. 97-98.

¹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/I, s. 401-402.

Köprülü Mehmed Paşa çoğunlukla iç olaylarla uğraşarak isyanları bastırmış¹³ ve Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa için problemsiz bir devlet bırakmıştır. Fâzıl Ahmed Paşa ise sadarete gelişiyle Avrupa'ya rahat bir şekilde sefere çıkmış; iki yıllık bir süreçte Avusturya ve ardından Venediklilere ağır darbeler indirmiştir. İlk seferi olan Avusturya'da Uyvar'la birlikte dört büyük kale, otuz yakın palanga ve yedi yüz civarında köyden oluşan büyük bir eyaleti Osmanlı Devleti'ne kazandırmıştır.¹⁴ Bu sebeple öncelikle çalışmanın ilk bölümünde Fâzıl Ahmed Paşa'dan öncesine tekabül eden -ortalama yarım asır süren- *uzun savaş dönemi* ve Osmanlı-Habsburg ilişkilerine dair genel bir tablo çizilmeye çalışılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere ikinci bölümde de Fâzıl Ahmed Paşa'nın Avusturya üzerine çıktığı sefer; otuz sekiz gün devam eden Uyvar muhasarası ve Uyvar'a varan ve varamayan tımarlı sipahiler üzerinde bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Köprülüzade Fâzıl Ahmed Paşa'nın Avusturya üzerine yaptığı sefer ve Uyvar'ın fethi, pek çok Osmanlı tarih yazarı tarafından kaleme alınmıştır. Devletin mühim mevkilerinde bulunan tarih yazarlarının eserleri Köprülüzade'nin seferi ve kalenin fethinin yanı sıra dönemin siyasî, askerî ve sosyal hadiselerini yansıtmaya açısından önemlidir. Dönem hakkında bilgi veren kaynak eserlerin başında *Cevâhirü't-Tevârih* gelmektedir. Fâzıl Ahmed Paşa'nın mühürdarı Hasan Ağa'nın hazırlayıp Erzurumlu Osman Dede'ye kaleme aldirdığı eser, Köprülüzade'nin beylerbeyliği ile başlayıp Kandiye Kalesi'nin fethi ile son bulmaktadır.¹⁵ Fethi tanıklık eden bir diğer isim Evliya Çelebi'dir. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* hem fethi hem de dönemin sosyal ve kültürel hayatını anlatması açısından önemlidir. IV. Murad, Sultan İbrahim ve IV. Mehmed dönemine tanıklık eden Mehmed Halife'nin *Tarih-i Gilmâni* adlı eseri bir diğer kaynaktır. Uyvar'ın fethine dair detaylı bilgi bulunan bir başka eser Silahtar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın *Tarihi*'dir. Bu eserlerin dışında Erzurumlu Osman Dede'nin (Mühürdar Hasan Ağa'nın notlarını temize geçmesini istediği ve eserini kaleme alırken bir ölçüde *Cevâhirü't-Tevârih*'den yararlandığı düşünülen) *Târih-i Fâzıl Ahmed Paşa*; Tâib Ömer Efendi'nin *Fethiyye-i Uyvar*; Mehmed Necati'nin *Ez-Menâkıbât-ı Gazâ ve Cihad*; Mustafa Zühdi'nin *Ravzatü'l-Gazâ; Râşid Tarihi ve İsa-zade Tarihi*, Köprülüzade Fâzıl Ahmed Paşa'nın seferi ve Uyvar'ın fethi konusunda kaynaklık eden diğer eserlerdir.¹⁶ Ayrıca çalışmamızda konuyla ilgili Ali Emiri ve İbnülemin kataloğunda yer alan, sefere varan ve varamayan sipahilerin tımar tevcihlerini gösteren *buyruldular* esas alınmıştır.

1.Uzun Savaş Dönemi: Osmanlı-Habsburg Mücadelesi ve Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa

¹³ Köprülü Mehmet Paşa sadarete geldiğinde ülkenin birçok yerinde isyan hareketleri vuku bulmaktaydı ki dönemi tarihleri onun *yeryüzünü eşkiyadan temizlemek niyeti ile harekete geçtiğini* yazmaktadır. Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, Cilt II, Haz.: Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 631.

¹⁴ Ahmet Şimşirgil, *Slovakya'da Osmanlılar Türk Uyvar 1663-1685*, Beylik Yayınları, İstanbul 2015, s. 7.

¹⁵ *Cevâhirü't-Tevârih*'in dünyanın pek çok yerinde yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlar: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Kitaplığı, 2242 numaralı, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Kitaplığı, 1307 numaralı, Köprülü Kütüphanesi, 231 numaralı, Viyana Milli Kütüphanesi, numara 1070-230 varak, numara 1071-243 varaktır. Paris Milli Kütüphanesi, numara 1506, 219 varak, numara 1089, 184 varaktır. Bologna Üniversitesi Kütüphanesi, numara 3619'dır. Şimşirgil, *age*, s. 15.; Yine *Cevâhirü't-Tevârih* nüshalarına dair daha detaylı bilgi için bkz. Ebubekir Sıddık Yücel, *Mühürdar Hasan Ağa Cevâhirü't-Tevârih*, Sivas 2013, s. 27-33. Çalışmada Ebubekir Sıddık Yücel tarafından yayına hazırlanan Mühürdar Hasan Ağa'nın *Cevâhirü't-Tevârih*'i kullanılacaktır.; Osmanlı'nın 17. Yüzyıldaki askeri değişimini ele alan tezinde Osmanlı-Habsburg ilişkileri ve seferle ilgili batılı kaynaklardaki verilere dair bir değerlendirilmesi için bkz. Özgür Kolçak, *XVII. Yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), İstanbul 2012, s.3-11.

¹⁶ Erzurumlu Osman Dede'nin *Târih-i Fazıl Ahmed Paşa* adlı bu eseri yazma olup Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye kısmı, 909 numarada kayıtlıdır. Yazarı Tâib Ömer Efendi olan *Fethiyye-i Uyvar* yazması da İstanbul Üniversitesi, İbn. Emin Mahmud, 2602 numaradadır. Divan-ı Hümayun kâtiplerinden Mehmed Necati'nin *Ez-Menâkıbât-ı Gazâ ve Cihad* adlı yazması Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan kısmı, 1308 numaradadır. Kâtip Mustafa Zühdi'nin *Ravzatü'l-Gazâ* adlı yazması ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar kısmı, 2488 numaradadır. Dönemin bu kaynak eserlerin tafsilatlı değerlendirmesi için bkz. Şimşirgil, *age*, s. 14-22.

Yavuz Sultan Selim'in vefatıyla Osmanlı tahtına Kanuni Sultan Süleyman'ın geçmesinin ardından 1521 yılında Belgrad fethedilmiştir. Belgrad'ın düşüşüyle birlikte Osmanlı Devleti, Macaristan içlerine doğru ilerlemiş ve 1541'de Budin ilk Osmanlı vilayeti olarak oluşturulmuştur.¹⁷ Bölgede geniş topraklar fetheden Osmanlı Devleti 1546'da sancakların sınırlarının esnek kaldığı bir dizi önemli değişiklikler yapmıştır.¹⁸ Osmanlı Devleti'nin yüzyılın başında kurduğu düzen, yüzyılın sonuna doğru uzun süren savaşlar sebebiyle sıkıntılı bir döneme girmiştir. Çünkü 16. yüzyılın sonuna doğru başlayan ve 17. yüzyılı da içine alan uzun savaşlar takat kesici bir hal almıştır. Nitekim Osmanlı Devleti Tuna cephesinde *Uzun Savaş* (1593-1606), Transilvanya'da savaş (1658-1660) ve Kutsal İttifak'a karşı savaş (1683-1699); doğu cephesinde İran savaşları (1570-1592, 1603-1611 ve 1623-1630) ve Akdeniz'de Girit kuşatması (1645-1669)¹⁹ olmak üzere pek çok cephede birden savaşmıştır. Osmanlı ve Habsburg arasında serhadde yaşanan/Tuna boyundaki mücadeleler; ilki, Uyvar'ın fethinden yarım asır önce 1593-1606 yılları arasında, diğeri, ortalama yarım asır sonra denilebilecek 1683-1699 yılları arasında cereyan eden iki *uzun savaş* olarak adlandırılmaktadır.²⁰

16. yüzyılın sonları ve özellikle 17. yüzyılın ilk yarısında hem doğuda hem batıda Macaristan meselesi yüzünden yaşanan kesintisiz savaşlar, Osmanlı Devleti'ni bir buhrana doğru sürüklemekle birlikte devleti siyasî ve askerî açıdan yıpratmıştır. Osmanlı tarih yazarlarının birçoğu da Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü bu buhranı dile getirmişlerdir. 16. yüzyıl biterken Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu hali, Selanikî'den takip etmek mümkündür. Selanikî, "askerin hoşnutsuzluğunu *asker divân eyledüklerinde âmmeten Bölük-halkı didiler ki sâhib-sa'âdetimiz ihsân buyurun bu sefer-i azîme tâ'ifesinin Serdâr hazretlerinden tekavvülât ü şikâyetleridir* başlığı altında ...*evvelâ İstanbul'dan çıkup taşrada küllî tedârük gerekdür, biz fukarâyuz bunca yıldır Kızılbaş seferine varduk geldük. Rûmili seferi ana benzemez, küffâr-ı haksâr ahvâlin bilürüz. Ve kal'a dögmek için biziim esbâb u yarak ve zahîremüz hâzır olmak lâzımdur*..."²¹ şeklinde; devlet idarecilerinin geldiği noktayı ise *Hakîkaten zemâne hâkim ü vâlileri gaflet u gurûr-ı kâm-rânî ile müşteheyâtlarına meşgûl olup, dîn ü devlet umûrında bir mertebe müsâhelete vardılar ki her tarafdan a'dâ-i dîn ahâlî-yi İslâma hücum eylemeğe agâz eyledi*.²² şeklinde tasvir etmektedir. Buna göre asker uzun zamandır içinde bulunduğu harplerden yakınmakta iken bürokrasi mensupları ile valiler, din ve devlet işleriyle uğraşmayıp büyük bir gaflet içindedirler. Selanikî bu döneme dair gazaya gitmeyip "*sa'âdet-i şehâdete rağbet itmez oldılar; Ben bu dirliği bu denlü bahâya aldım*" diyerek reyayı yakıp kavuran hali ortaya

¹⁷ Kanuni Sultan Süleyman 1526'da Budin üzerine yürütmesine rağmen ülkeyi tamamen fethederek imparatorluğa ilhak etmemiştir. Çünkü Macaristan'ın kolayca denetim altında tutulmasını sağlayacak birtakım etkenler vardır. Macaristan'da iki tane seçilmiş kral olması (Habsburglu I. Ferdinand (1526-1564) ve Kral Janos Szapolyai (1526-1540); Janos'un Osmanlı yanlısı siyaseti ve Macaristan'ın güney kesimindeki Sirem bölgesinde Osmanlı kuvvetleri. Ancak Szapolyai'nin 1540'da ölümüyle birlikte diğer kral I. Ferdinand'ın saldırısıyla durum değişmiştir. Buna göre Habsburg yayılmacılığı Osmanlılar ve Habsburglar arasındaki Orta Avrupa'da kurulu güç dengesini temelden sarsmıştır. Bunun üzerine Kanuni Sultan Süleyman harekete geçerek Budin'i ele geçirmiştir ki burası Orta Macaristan'da yeni bir Osmanlı beylerbeyliğinin merkezi haline getirmiştir. Agoston, *age*, s. 184.

¹⁸ Bu dönemde yapılan yeni düzenlemeler nadir olmamakla birlikte sadece yeni topraklar kazanmaktan ileri gelmemekte; ekonomik ve askerî faktörler de söz konusudur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Geza David, "Osmanlı Avrupası'nda Yönetim", *Kanuni ve Çağı, Yeniçağda Osmanlı Dünyası*, Ed.: Metin Kunt-Christine Woodhead, Çev.: Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 81-82.

¹⁹ Agoston, *age*, s. 95-96.

²⁰ Serhad, sadece Osmanlı İmparatorluğu'yla düşmanları arasında karşılıklı uzanan kale ve müstahkem mevkiilerden müteşekkil savunma zincirleri olarak değil, iki düşman hat arasında ve artlarında yer alan araziler ve yerleşim yerlerinin bütünü olarak da değerlendirilmektedir. Osmanlı-Habsburg mücadelelerin yaşandığı serhad boylarına dair değerlendirmeler için bkz. Agoston, *age*, s. 203-224.

²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595) I*, Haz.: Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 345-346.

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600) II*, Haz.: Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 478.

koymaktadır.²³ Dönemin tarihlerine de yansıyan bu durum uzun savaş döneminin Osmanlı askeri üzerindeki sonuçları olarak da değerlendirilebilir.

Uzun savaş dönemi, daha önceki Osmanlı-Habsburg çatışmalarında da olduğu gibi çoğunlukla kuşatmalar savaşı olarak cereyan etmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti, Eğri (1596) ve Kanizsa'yı (1600) ele geçirirken; karşı taraf Osmanlı Devleti'nin 1594'te aldığı Yanıkkale'yi 1598'de tekrar geri almış ve Varad'ı (yani Transilvanya'nın geçidini) başarılı bir şekilde savunmuştur. Osmanlı ve Habsburg arasındaki huzursuz dönem Zıtvatoruk Barış Anlaşması'nın imzalanması ile yarım yüzyıl kadar yerini istikrara bırakmıştır. Antlaşmayı izleyen dönemde Habsburglar, ülke içinde ciddi bir muhalefet ile karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Devleti açısından Polonya ve İran cephelerindeki çatışmalar ile iç isyanlardan dolayı Macar cephesindeki savaşın sona ermesi hoş karşılanmıştır.²⁴ Barış antlaşmasından sonra -1606'dan 1650'ye kadarki dönemde- Osmanlı ve Avusturya; hudut anlaşmazlıkları, vergi meseleleri, antlaşmanın yetersiz kalan maddelerinin düzeltilmesi ve Erdel'in sebep olduğu karışıklıklar sebebiyle karşı karşıya gelmişlerdir. 14 Temmuz 1615'da Viyana'da, 27 Şubat 1618'de Komaran'da, 26 Mayıs 1625'de Karmat'ta, 13 Eylül 1627'de Sön'de, 19 Mart 1642'de yine Sön'de ve Kasım-Aralık 1644'de İstanbul'da yapılan görüşmelerle iki taraf arasındaki ihtilaflar savaşa mahal verilmeden çözülmeye çalışılmıştır.²⁵

Uzun savaş dönemleri, Osmanlı açısından birtakım olumsuz askerî ve ekonomik sonuçlar da doğurmuştur. Osmanlı Devleti'nin insan ve malzeme kaynakları, artık kalabalıklaşmış ulufeli askerler ve uzayan savaşların maliyetleri karşısında yetersiz kalmış ve 1592'den itibaren Hazine-i Amire açık vermeye başlamıştır. III. Mehmed döneminde Eğri'nin fethini müteakip Haçova Meydan Savaşı (1596) kazanılmıştır ancak dönemin Venedik elçisi *Türkler bezgin, kargaşa ve zaaf içindedir* diye yazmaktadır. Haçova'dan kaçan ve dirlikleri ellerinden alınan Anadolu sipahileri de büyük kargaşalara yol açmıştır.²⁶ Ancak Köprülü ailesinden gelen sadrazamların, yani Köprülü Mehmed Paşa (1656-1661) ve Köprülüzade Fâzıl Ahmed Paşa'nın (1661-1676) çabaları ve aldıkları önlemler neticesinde hazinedeki açığın azaltılması, donanmanın inşa ve silahlandırılması yanı sıra Girit Savaşı'nın finansmanın karşılandığı ve Macaristan'daki fetihlerin gerçekleştiği görülmektedir.²⁷

2. Sefer, Fetih ve Tımarlı Sipahiler

2.1. Sefer

Abdi Paşa *Vekâyi'-namesi*'nde Fazıl Ahmed Paşa'nın sadarete gelişini,

"Rebi'ü'l-evvel'ün yedinci Pazar gicesinde Vezîr-i a'zam Köprülü Mehmed Paşa bi-emri'llâhi te'âlâ mübtelâ olduğu maraz-ı illet sebebiyle dâr-ı ahrete rihlet irtte gün şevketlü Pâdişâhımız hazretleri merhûm-ı mezbûrun oğlu Vezîr Ahmed Paşa'yı huzûr-ı hümayûnlarına da'vet ve mezîd-i avâtf-ı husrevânilerinden kendüye mansıb-ı sadâret-i uzmâyî inâyet buyurup ber-vech-i terkîm mühr-i hümayûnı bizzât mübârek dest-i şerifleriyle teslim buyurdular. Ol mahalde kânûn-ı kadîm üzre iki

²³ *Selaniki II*, s. 478-479.

²⁴ Suraiya Faroqhi, "Krizler ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Ed.: Halil İnalçık-Donald Quartaert, Cilt: 2, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 554.

²⁵ Habsburgların, Osmanlı Devleti ile savaşı geçirdikleri Otuz Yıl Savaşları dönemi aynı zamanda Avrupa diplomasisinin bir başarısı olarak görülmektedir. Şimşirgil, *age*, s. 25.

²⁶ Habsburglara karşı uzun savaş dönemi ve Osmanlı Devleti'nin iç dinamiklerine dair değerlendirmeler için bkz. Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 185-189.

²⁷ Köprülü ailesinin tedbirlerinin neticeleri arasında Abaza Hasan Paşa İsyanı'nın (1658) bastırılması, Macaristan'daki 1658'de Jenö, Karanşebes ve Lugos; 1660'da Varad ve 1663'de Uyvar, 1669'da Kandiye ve 1672-76'da Kamaniçe fetihleri sayılabilir. Agoston, *age*, s. 97-101.

sevb hil'at-i fâhire, biri semmûr kürkli, biri sâde ilbâs ü ikrâm buyuruldu"²⁸ şeklinde anlatılmaktadır. Dönemin diğer vakanüvisleri de *her canlı ölümü tadacaktır* ayeti ile Köprülü Mehmed Paşa'nın vefatını (H.1071/M.30 Ekim 1661) tarih düşmektedirler.²⁹ Aynı zamanda *Tarih-i Gilmâni*'de Köprülü Mehmed Paşa'nın yerine sadarete gelen Ahmed Paşa için bir hadis-i şerif kullanılmış ve bu hadis-i şerif uyarınca Ahmed Paşa, kendine zaferleri düstur edinerek din adına savaşmanın hayrına inanmış bir şahsiyet olarak tasvir edilmiştir.³⁰

Köprülüzade'nin sadarete geldiği dönemde Avusturya sınırındaki sancak beyi ve valilerden gelen haberlere göre Alman İmparatoru, Erdel meselesi bahanesiyle sınır ihlalleri yapmaktadır ki IV. Mehmed, Venedik üzerine planlanan seferden vazgeçerek Avusturya seferine çıkılmasına karar vermiştir.³¹ Esasen Erdel, uzun zamandır patlamaya hazır bir bomba görüntüsündedir. Köprülü Mehmed Paşa zamanından başlamak üzere halefi Fazıl Ahmed Paşa devam eden bir şekilde askerî yöntemlere veya diplomatik zorlamalarla Erdel'i "*Osmanlı iktidar denizinde bir ada haline*" sokmaya çalışan bir siyaset izlenmişlerdir.³² 1660'daki Osmanlı seferinden sonra Macar topraklarında beşinci bir Osmanlı vilayeti (Varat/Oradea) kurulmuştu. Erdel'in de tamamen Osmanlı'ya dâhil olması, Habsburglar açısından henüz kendi denetimlerinde olan Macar topraklarının Osmanlılar tarafından fethinin ilk adımı olacağı değerlendirilmiştir ki bu konuda haklı çıkmışlardır.³³ Ancak Habsburglar Osmanlı ile açık bir harbe girmek için uzun süre çabaladıkları gibi 1663'te cepheye iyi bir ordu sürmeyi de başaramamışlardır ki³⁴ Osmanlı Devleti'nin 1663 yılında Habsburg üzerine çıktığı bu seferde Alman prensleri sınırlı da olsa Fransa'dan yardım almışlardır.

Sadrazamlığa geldiği andan bu yana zafer isteyen Paşa, Avusturya üzerine sefere çıkmış ve "*askerin yüreğine kuvvet vermek için*" Padişahı Edirne'ye götürmeye karar vererek savaş için hazırlıklara başlamıştır. Tarihler 1073 Receb (Şubat 1663) ayını göstermektedir. Dönemin vakanüvisleri padişahın "*Fetih ve zafer bayrağı olarak İslam sancağının önüne*" düştüğünü

²⁸ Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme, (Osmanlı Tarihi 1648-1682) Tahlil ve Metin Tenkidi*, Yay. Haz.: Fahri Ç. Derin, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008, s. 152.

²⁹ Mehmed Halife, *Tarih-i Gilmâni*, Sad.: Kâmil Su, Kültür Bakanlığı 1001 Temel Eser, İstanbul 1976. s. 107.

³⁰ "*Tanrı katından bir yardım ve yakın bir zafer vardır. Ey Muhammed! İnananlara müjdele ve Doğrusu, biz sana apaçık bir zafer sağlamışızdır anlamındaki ayetler; Tanrı yolunda bir gün sınır (kale) beklemek, dünyadan ve onda olan her şeyden hayırlıdır hadis-i şerifi; Bir kul gayet Tanrı yolundan ayrılırsa onu cehennemden yalazası kavurur*" *Tarih-i Gilmâni*, s. 107-108.

³¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/I*, s. 402. Uyvar kalesine düzenlenen seferin sebebini Abdi Paşa "*Nemçe Kralı tarafından Erdel kal'alarına ta'arruz olunmak sulh salâha mugâyir olmağın kerrât ü merrâla haber gönderilmiş iken memnû' olmayup zu'm-ı fâsidi üzre Erdel kulâ'ına mâlik olmak sevdâsıyla içlerine Nemçe keferesin doldurduğu mesmû'-ı Pâdişâhi olıcak la'in-i mezbûrun üzerine sefer olunmak için fermân-ı hümâyûn sudûr ve Sadr-ı a'zam Ahmed Paşa serdârlıkla me'mûr buyurulup, Ramazân-ı Şerif'ün üçüncü Penc-şenbih gününde Arz-odası'nda huzûr-ı hümâyûnda eltâf-ı aliyye-i husrevâniden başına iki kit'a murassa' sorguçlar vaz' olunup ve miyânına bir kabza zerrin kılıç kuşadulup semmûr kürkli ve sâde biri biri üstüne iki sevb hil'at-ı fâhire giydürülüp ba'dehü şevketlü Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri bizzât mübârek yed-i mü'eyyedleriyle sancak-ı şerifi serdâr-ı müşârun-ileyhün kendi eline teslim ve ol mahalde du'â-yı hayr-ı icâbet-karînlerini takdîm buyurdular. Ve cümle sefer-i hümâyûna ta'yîn olunan erbâb-ı menâsın ve rü'esâ-yı asker-i Mansûr hila'-ı fâhireleriyle mesrûr kılındı*" şeklinde nakletmektedir. *Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s. 157.

³² Kolçak, *agt*, s.242.

³³ 1663'teki Osmanlı'nın Habsburg seferine kadarki yaşanan durumun özeti şu şekildedir; Erdel'de Prens George Rakoczi Avrupa'daki güç siyasetinde söz sahibi olmak için harekete geçerek Kuzey Savaşı'na katılmış, Mazarin Fransa'sı ile yakın ilişkiler sürdürerek 1657'de Polonya'yı istila etmiştir. Rakoczi bu istilaya girişirken Osmanlı'nın onayını almamıştır. Prens herhangi bir fetihle bulunamadan Polonya'dan döndüğünde bir yandan Osmanlı padişahının emirlerini yerine getirmekte, bir yandan da Macaristan'da ganimet toplamak fırsatını kaçırmayan Kırım Tatarlarının seferiyle karşı karşıya kalmaktadır. Rakoczi'nin bir Osmanlı-Habsburg savaşı tehlikesi yaratan bu askeri hareketleri Osmanlı kadar Habsburg tarafından da hoşnutsuzluk uyandırmıştır. Erdel prensi sonunda tahttan çekilmek zorunda bırakılır. Ancak bir Osmanlı seferini önlemek için geç kalınmıştır (1658). Akabinde 1660'da yeni bir Osmanlı seferi daha düzenlenmiştir. Faroqhi, *age*, s. 556-557.

³⁴ Özgür Kolçak, "... Cümle Palankaları Küffâr Aldı ...": 1663-64 Osmanlı-Habsburg Savaşında Dezenformasyon, Propaganda ve Siyasî İktidar", *Osmanlı Araştırmaları*, C 43, S 43, 2014, s. 180.

anlatmaktadır.³⁵ Edirne'den hareket eden ordu önce Sofya'ya, daha sonra Belgrad'a varır. Belgrad'a varan Osmanlı askeri, sayı olarak çokluğu ve ihtişamı ile dikkat çekicidir.³⁶ Dönemin müellifleri ordunun azametini “*Belgrâd'a da varınca hayli 'asker cem' olub mahrûse-i Belgrâd'a geldiğimizde 'azîm alay olub beglerbegiler sağında ve solunda ve sancak begleri anların altı yanında ve sipâh kulları dahî kanat olub sağla solunda ve yeniçeri dahî otaga yakın selamda durub...*” şeklinde tafsilatıyla anlatmışlardır.³⁷ Belgrad'da Nemçe elçisi Baron von Goes kabul edilir. Nemçe elçisinin sulh talebine karşılık³⁸ iki taraf arasında anlaşma sağlanamamıştır. Veziriazam Fâzıl Ahmed Paşa sulh için Kanije karşısında yapılan kalenin yıkılmasını, İmparator kuvvetlerinin Erdel'i tamamen terk etmelerini, iki taraftan çete hareketlerine son verilmesini ve esir edilen Müslümanların para alınmadan serbest bırakılmalarını³⁹ istemiştir. Bunların kabul edilmemesi üzerine her iki taraf arasında yapılan görüşmeler padişaha bildirilmiştir. IV. Mehmed “*bu sözlerin kıymeti olmadığı ve ileri gidilmesini*” emretmiştir. Bunun üzerine Fâzıl Ahmed Paşa'nın “*Kanije karşısında yeniden yapılan kalenin yıkılması ve Erdel'den Nemçe askerinin çekilmesinin sulhe esas olduğunu*” beyan ettiği görülmektedir.⁴⁰

³⁵ Osmanlı tarihleri, gün gün sefer hazırlarını anlatmaktadır. *Tarih-i Gilmâni*, Ahmed Paşa'nın bu sefer hazırlığını “*Bin yetmiş üç yılı Receb yani Şubat ayının dokuzuncu Salı günü Padişahın tuğu, ertesi Salı günü Ordu-yu Humayun (çadırları), onu kovalayan Pazartesi günü de Padişahın çadırı çıkarıldı. Şaban ayının (Mart)ın onaltısına rastlayan ertesi Pazartesi günü Edirne'ye hareket edildi. Konak konak yol alınarak on bir günde Edirne'ye varıldı. Sonra Ramazan-ı Şerif'in beşinci (12 Nisan) cumartesi günü sadrazam “Tanrıya tevekkül ederek, Tanrıdan yardım dileyerek” atına atladı şeklinde vermiştir. Tarih-i Gilmâni, s. 108.*

³⁶ “*Menzilleri geçerek, beş gün sonra, Cuma günü Sofya'ya vardı. Burada atlar on iki gün çayıra salındı. On yedi gün kalımdıktan sonra buradan kalkılıp Halkalı Pınar'a göçüldü. Halkalı Pınar'da, padişah tarafından kılıç ve kaftan geldiği için bir gün kalındı. Zilkade ayının birinci (7 Haziran) günü Hisarcık'a varıldı. Hisarcık'tan Belgrad'a varıncaya kadar alaylar yolun iki yanında sıra sıra saf bağladılar. Sağ ve sola Sipah alayları düzülüp durdular. Sonra Sadrazam, yanındakiler rütbelere göre dizilmiş olduğu, arkasında yüz yirmi içoğlanı bulunduğu halde, tabii ve alemlerle, sağa sola selam vererek Cuma günü salâ vakti Belgrad'a girdi. Tanrı'nın lütfu ile asker o kadar çok idi ki, Belgrad dolayları asker çokluğundan ve renk renk çadırlardan bukalemun rengine dönmüştü.” Tarih-i Gilmâni, s. 108-109.; Uyvar seferi ve Osmanlı ordusunun sefer için ihtiyaç duyduğu temel gıdalar ve menzilleri gösteren bir sürsat defteri için bkz., Zülfiye Koçak-Dragna Amedoski, “1662 Yılında Uyvar Seferi İçin Hazırlanan Sürsat Defteri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXI/1, 2016, s.277-304.*

³⁷ *Cevâhirü't-Tevârih* (7a). Köprülüzade'nin Belgrad'a doğru yola çıkışı için bkz. Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: 4, Çeviri: Nilüfer Epeçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, s. 1260-1261.

³⁸ Nemçe elçisinin sulh talebi ve buna Köprülüzade'nin cevabı “*Çünkü Çâsarınız sulh murâd idüb iki seneden beru sulhu niçün bozdu ve pâdşâhımızun toprağında yeni kal'a niçün ihdâs eyledi ve Erdel içinde olan kal'alarımızda Nemçe 'askerin niçün durdurdı ve bunca palankayı ihrâk-bi'n-nâr eyledi dahî zindanlarında durdurdı. Ve bundan evvel bir iki def'a Freng keferesi seferine gitmege murâd olunmuş iken bizi seferden alıkodular. Bu ne asil sulhdur bu cümle itdüğü kabahatlerine bakılmayub yine sulha ragbet iderken lâkin sözünüze dürüst degilsiniz...*” için bkz. *Cevâhirü't-Tevârih* (7b-8a).

³⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/I*, s. 403. Sulh ile ilgili bu görüşmeleri Altınay da vermektedir. Buna göre Avusturya elçisini kabul eden Köprülüzade, barış için “*Çünkü çasarınız sulh u salâhın devam ve istihkâmın murâd eder; iki seneden beri niçin ahde muhâlif padişahımızın toprağında yeni kale ihdâs ve Erdel kilâ'ına Nemçe ve Macar askerlerin taslî ile nizâm-ı musâfâta hâle-i külli îrâs eyleyip iki seneden beri bu kadar palankalarımızı tahrib ve ihrâk ve bu denli ehl-i İslâmı seby ü istirkak eyledi. Bir iki defa Venedik keferesi üzerine sefer-i hümayun muhakkak ve mukarrer olup hadden birün mühimmât-ı seferiye tedarik ve ihzar olunduktan sonra yolumuzdan alıkodunuz. Sizin bu kadar hile hud'anız müşahede olunmuş iken yine Asitâne'den hareketimiz esnalarında işbu hazır bi'l-meclis kapı kethüdasına sulha ragbeti müş'ir başvekilden mektup geldikte rahat-ı reâyâ ve berâyâ için devlet-i aliyye tarafından akd ve tecdide ruhsat gösterilmiş idi. Lakin bu babda îrâd olunan misallerinde kat'an bir meâl olmayıp hemen murâd mücerred devlet-i aliyyeyi iğfâl ve azîmet olunan Venedik seferinden işgal için olduğu yahut kapı kethüdasının tereddüd ve tehir üzere hareketinden istidlâl olunmağla murâdınız mutlak mekr ü âl idiği bilindiğinden nâşi hemen hareket olunup bu mahalle dek gelindi. Lakin arada fevt olmuş nesne yok. Eğer gerçekten çasarınız da sulha ragbet ve sizlerin ellerinde ruhsat var ise Asitâne'de söylendiği vech üzere Kanije karşısında şurût-ı sulha mugayir bina olunan Yeni Kale'yi tahrib ve ordu içinde Nemçe askeri tard ve tecnib edin. Emr-i musalahaya faysal verelim” demiştir. Altınay, *age*, s. 102-103.*

⁴⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/I*, s. 403. *Cevâhirü't-Tevârih* (8a-8b).

Belgrad'da bir süre kalan ordu daha sonra hareket etmiştir. Ordunun yürüyüşü esnasında Macarlarla temaslar da olmuştur. Bunlardan biri, Zi'l-ka'de ayının yirmi ikinci (28 Haziran) Cuma günü ordunun Belgrad'dan çıkışı esnasında gerçekleşmiştir. Bu olay,

*"Tuna'nın öte yakasında bir miktar deveci ve zahireci çayır biçerken birkaç köylü kâfir "Bizim reayamızdır" diye deveçilerimizi tutup Macarlara götürmek istemişler. Her zaman böyle yaparlarmış. Bu kez, deveçiler feryadı basmışlar. Yakın yerde bulunan Cebeciler deveçileri kurtardıkları gibi orada olan kâfirleri de tutup İkinci Divanı'nda vezirin huzuruna getirdiler. Vezir, cebecilere bir kese (akçe) ihsan etti. Kâfirlerin boyunları vuruldu."*⁴¹ şeklinde tarihlere geçmektedir.

Ösek'e (Esseg/Ösijek) geçen ordu, burada bir süre konaklar⁴² ve yine Nemçe elçisi kabul edilir. Nemçe Çasarı'nın başvekilinden gelen mektupta *"birkaç gün mühlet isteniyor, istediğiniz kaleyi verelim"* denilmektedir.⁴³ Ancak bu girişim elçinin hapsedilmesi ile sonuçlanmıştır. Akabinde elçi tekrar gelmiş ve *"Dört kale verelim ve yeni kaleyi yıkalım. Beş adam rehlin bırakalım"* teklifinde bulunmuştur. Ancak cevap olarak

*"Padişahın fermanı. Kalelerden başka iki yüz bin kuruş ve her yıl otuz bin altın verirsiniz ahitname verelim, olmaz dersiniz vaktinize hazır olun denir. Herşey verelim, ama, yüce ecdadınız bizden akçe almamıştır. Hediye olarak, kralımız gönlünden ne koparsa anı göndere gelmiştir. Buna razı olursanız getirelim, olmaz dersiniz biz de hazırız"*⁴⁴

karşılığını veren elçi hapsedilmiştir. Ösek'ten hareket eden ordu, Budin Ovası'na inmiştir. Ordu burada konaklarken Zi'l-hicce'nin yirmi ikisinde (28 Temmuz) Nemçe elçisi, krallarından gelen bir mektup ile sadrazama başvurur. Bu mektupta kral *"Bize birkaç gün mühlet veriniz. İsteddiğiniz kaleleri vereyim. Lâkin haraç ve kese veremem. Nihayet altın, gümüş külçeler vereyim"* demektedir. Ancak bu talep de -diğer talepler gibi- Osmanlı Devleti tarafından olumlu karşılanmamıştır.

2.2. Fetih

Vezirozam devlet ileri gelenleriyle toplanmış ve

*"Çasar ve Nemçe kralı (Alman İmparatoru ve Nemçe kralı) denilen kâfirin ülkesi ile yakın zamanda İslâm askerinin ayak basıp yağma etmediği, reayası saldırıya uğramamış, köyleri mal ve eşya ile dolu, halkı Macar, Tot (Töten) olan ve Orta Macar adı verilen ülke üzerine yürünmesi, oybirliği ile"*⁴⁵

kararlaştırılmıştır. Asıl mevzu Osmanlı ordusunun ne tarafa hareket edeceğidir. *Cevâhirü't-Tevârih*'de bu soru *"Bi'inâyeti'llâhi Te'âlâ Budin'den ne tarafa giderüz. Yanık tarafa mı yohsa Uyvar'a mı Komarân üzerine mi yohsa Uyvar'a niyet ideliüm?"*⁴⁶ şeklinde beyan olunmaktadır ki Orta Macar olarak geçen bu toprakların uzunluğu ve genişliği hesaplandığında yirmi gün

⁴¹ *Tarih-i Gilmâni*'de ordunun hareketi esnasında karşılaşılan birçok olay detaylı şekilde anlatılmaktadır. Mesela Ösek'e (Esseg/Ösijek) girildiği ve şehirlilerden bazılarının vezire gelerek *birkaç yerde fitne çıkaran kâfirler zırhlara bürünmüş, silahlanmış olarak geziyorlar, gafil olmayasız dedikleri* kaydedilir. Bu söylenti asker arasında da yayılır. Ancak herhangi sıkıntılı bir durum yaşanmamıştır. *Tarih-i Gilmâni*, s. 111.

⁴² Osmanlı ordusunun ne suretle Ösek'e geldiği ve ne surette hareket ettiğine dair ayrıntılı bilgi için bkz. *Cevâhirü't-Tevârih* (9a).

⁴³ Nemçe Çasarı'nın başvekilinden gelen mektubun tercümesi için bkz. *Cevâhirü't-Tevârih* (9b). Ösek'te son kez buluşulmuştur ki sonrasında elçi Budin'e gönderilmiştir. Şakul, *age*, s.30.

⁴⁴ *Tarih-i Gilmâni*, s. 112. Nemçe elçisinin gelişi ve karşılıklı görüşmeler için bkz. *Cevâhirü't-Tevârih* (10a). Avusturya elçisi ile yapılan görüşme neticesinde elçinin verdiği cevabı Uzunçarşılı, *"Hele kale yıkılması ve Erdel'den Nemçe askerinin çekilmesini taahhüt edelim; lâkin otuz bin altın vergi vermeği imparatorumuz kabul etmez ve olmayacak iştir; Çasar efendim şimdi böyle midir ki Âl-i Osman pâdişahına haraç vere; biz bunu kabul etmeziz, mademki can tendedir, birimiz kalıncaya kadar harp ederiz"* şeklinde kaydetmektedir. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/I*, s. 404.

⁴⁵ *Tarih-i Gilmâni*, s. 115-116.

⁴⁶ *Cevâhirü't-Tevârih* (13a).; Kaynaklar çelişkili bilgiler vermekle birlikte, hedefin Yanıkkale olarak tayin edildiğini ama Estergon karşısında cereyan eden Ciğerdelen Muharebesinden sonra yakındaki Uyvar'ı kuşatmaya karar verildiği dile getirilmektedir. Şakul, *age*, s.31.

kadardır; doğu ve güneyden Tuna Nehri ile Tisa (Tisza/Theiss) suyu ile çevrilidir. Osmanlı toprakları olan Eğri, Erdel ile sınır olan coğrafyada “*tahkimli sığınak yeri*” olarak tabir edilen düşman kaleleri vardır. Bu kalelerin içinde “*sağlamlıkta ünü var, günün yeterince öz var* denilen Uyvar kalesinin namı büyüktür. *İçi şeytan yüzlü ve kara bahtlı Nemçe, Frençe, Tot*⁴⁷ (*Töten*) ve *Macar askerleriyle dolu*” olan ve Osmanlı sınırında zararları ve fesatlıkları ile sıkıntı çıkaran bu kalenin üzerine gidilmesi önemli görülmüştür.⁴⁸ Uyvar üzerine gidilmesine karar verilen toplantıda kendi görüşü sorulan Fâzıl Ahmed Paşa, benzer şekilde⁴⁹ cevap vermiştir. Akabinde Budin’de tutulan elçi tekrar getirtilerek barış için fikri sorulmuştur. Elçi, yine para verilmesi işine yanaşmamıştır. Bunun üzerine Fâzıl Ahmed Paşa, yolundan vazgeçmeyerek⁵⁰ Uyvar’a ilerlemeye devam etmiştir.

Osmanlı ordusunun ilerlemesi için Estergon sınırında Tuna Nehri üzerine bir köprü yapılır. Osmanlı’nın köprüyü inşası Macarlar tarafından takip edilmiş ve durdurulmaya çalışılmıştır.⁵¹ Başarılı olamayan Macarlar çok sayıda zayıt verirken Estergon’dan ilerleyen Osmanlı ordusu, Uyvar’a doğru adım adım yaklaşmaktadır. Sadrazam Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa, Serdar Ali Paşa’yı, İbrahim Paşa’yı ve Estergon Beyi Çerkes Mehmed Bey’i Uyvar’a giden yolda bir köprü yaptırmak için önden göndermiştir. Üç günde tamamlanan köprü sayesinde Osmanlı askeri karşıya geçmeyi başarmıştır. Estergon’dan Uyvar kalesine varıncaya kadar on saatlik yol tutan ovalar su ile kaplanmıştır. Veziriazam da Uyvar kalesine doğru hareket etmiştir. Serdar Ali Paşa’nın kaleye yakın bir yerde yaptırdığı köprü ile karşıya geçilip kale karşısına ordugâh kurulmuştur.⁵² Muharrem ayının on ikisinde (16 Ağustos) Osmanlı askerine karşıya geçme emri verilirken, kalenin batısında geniş bir ovada kurulan ordugâh ve Osmanlı ordusu *Tarih-i Gilmâni*’de;

“*Dürlü dürlü ezhar ile dolmuş,/Türlü türlü çiçeklerle dolmuş yeryüzü*

Mızraklardan güya ki dağ olmuş./Mızraklar dağ gibi yığılmış

Çadır altında kalıp taht-ı zemin,/Çadırlar sanki yeryüzünü kaplamıştı

Oldu sahra pür dıraht-ı yasemin./Ova da güya yaseminlerle dolup taşmıştı.”⁵³ şeklinde tasvir edilmektedir.

⁴⁷ “*Tot Eyaleti olarak adlandırılan bugünkü Güney Slovakya bölgesi Orta Macar (Kraliyet Macaristan’ı) içinde yer alıyordu.*” Özgüven, *age*, s. 21.

⁴⁸ *Tarih-i Gilmâni*, s. 116. Vezir ve ocak ağalarının olduğu toplantıda “*Eğer Yanık üzerine azimet eyleser yolların teng ve pürseng olup etraf ve havalisi guzât-ı mücâhidine ganimet alacak şenlikten hali ve derûnu asker-i bî-şümâr ve edevât-ı ceng ve peykâr ile mâlidir demiş ve asker-i İslâm cevânib ve etrafında hisseyâb-ı iğtinâm olmak ümid olunur deyu*” Uyvar kalesinin zabtına karar verilmiştir. Altınay, *age*, s. 104.

⁴⁹ Köprüzade’nin cevabı “*...orta Macar tarafındaki Uyvar muhasara olunsa büyük ve Macarların baş kalesidir, ona tabi otuzu müteceviz palanga ve kaleler bulunduğu gibi altın ve gümüş madenleri de vardır; büyük bir eyalet elde etmiş*” şeklindedir. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/I*, s. 405. Köprülüzade’nin cevabı *Cevâhirü’t-Tevârih*’te “*Eğer Yanık muhâsarasına gidersek yolları dâğıstân ve etrafında aslâ (bir) yerde şenlik ve ‘asker-i İslâm dahî doyumluk alacak varoşlar ve köyler yok. Ancak karada bir metîn kal’a ve içi dolma handekınun suyu akar büyük sudur. Tôpu tüfengden gayri şey yok ve Hak Te’âlânun ihsân-ı şerifleri ile alınurdu. Lâkin kal’a almış oluruz emmâ vilâyet almış olmazız. Emmâ Komarân üzerine gidersek Komarân su içinde bir kalâ. Bu kadar ‘asker-i İslâm ol adaya kapanmak bir müşkil (dür). Lâkin eger Komarân’a gitsek cisr binâsı iktizâ ider öyle olıcak. Bâri mütevekkilen ‘ale’llâhi Te’âlâ Uyvar Kal’ası’na niyet idelüm*” şeklinde geçmektedir. *Cevâhirü’t-Tevârih* (13a).

⁵⁰ Fazıl Ahmed Paşa’nın cevabı “*Mademki sulhe yanaşmadınız, biz işimizi biliriz; sen var Budin kalesinde otur; zevk ve safada ol; hatırını hoş tut. Elçiye zeval yok; biz efendinin memleketine gideriz. Bakalım Allah ne gösterir*” şeklindedir. Ayrıca Uzunçarşılı, Fazıl Ahmed Paşa’nın vergi işini ortaya atmasının sebebinin *muvaffakiyetli bir seferle sadaretinin ilk senelerini parlatmak*” olduğunu beyan etmektedir. Çünkü elçi diğer teklifleri zaten kabul etmiştir. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/I*, s. 405 (4 nolu dipnottan).

⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. *Cevâhirü’t-Tevârih* (13b).

⁵² *Tarih-i Gilmâni*, s. 120-122.

⁵³ *Tarih-i Gilmâni*, s. 122-123. Osmanlı’nın Uyvar önlerine ne büyüklükte bir orduyla vardığı konusunda çelişkili bilgiler mevcuttur. Hammer’e göre ordu 121.600 asker, 123 sahra topu, 12 kuşatma topu, 60.000 deve, 10.000 katır;

Osmanlı ordusunun şiddetli muhasarası altındaki kaledekiler, iç kaleye sığınarak kendilerini emniyete almışlardır. Uyvar'ın muhasarası devam ederken Köprülüzade Fâzıl Ahmed Paşa iç hisarda mahsur olan Fargaçi Kapudan'a (Forgách)⁵⁴ bir mektup yazmıştır ki Evliya Çelebi'nin eserinde bu mektup

“*Evvelâ es-selâmu alâ meni't-tebe'a'l-hüdâ sen ki Fargaçi nâm kefare-i bed-nâm-ı güm-nâmsın, mektûbum vusûl buldukda kal'anın miftâhlarıyla der-i devlete gelüp rikâbıma yüz süresin, yâhûd İslâm ile müşerref olup yine kal'anda kemâkân mutasarrıf olasın, yâhûd kal'adan çıkup hâric-i kal'ada sâkin olup harâc-güzâr olasın. Ve illâ inâd ve muhâlefet edersen Ciğerdelen'de ciğerin delinüp ol savaşı perhâşdan halâs oldun, ammâ bu kal'ada halâs olmayup inşâallâh cümle ta'allukâtınla senin her pâreni kulağın kadar ederim, bi-selâm*”⁵⁵ şeklinde geçmektedir.

Buradan Köprüzade'nin Fargaçi'yi daha önceki Ciğerdelen hadisesini de hatırlatarak uyardığı ve tekid ettiği görülmektedir. Köprülüzade'nin mektubuna Fargaçi'nin cevabı direnmeye devam edeceği yönündedir.

Uyvar kalesi sağlamlığı ile dikkat çekmektedir. Kalenin sağlamlığına güvenen kuvvetler ısrarlı bir direniş içine girmişlerdir. Muharrem ayının on yedinci (21 Ağustos) gecesi topları metrislere yerleştiren Osmanlı⁵⁶, kale bedenlerini dövmeye başlar. Osmanlı'nın bu mücadelesi *Tarih-i Gilmâni*'de;

“*Seherden çin sabahtan her uğraştı ahşamedek/Tan yerinin ağarmasından akşama kadar her gün savaştı.*

Pür sada olmuştu âlem Rûmdan ta Şame dek./Dünya, Anadolu'dan ta Suriye'ye kadar sanki yankılarla dolmuştu.”⁵⁷ şeklinde anlatılmaktadır.

Osmanlı askeri, kalenin muhasarası esnasında zor zamanlar da yaşamıştır. Bu anlardan biri, Muharrem ayının on altıncı (20 Ağustos) gününe denk gelmektedir. Metrisi kazarak hendek yanına ulaştırmaya çalışan Muhzır Ağa'nın tarafında beliren *altı sarhoş kafire* yeniçeriler saldırır. Bunları gören Budin askeri de hücumu geçer ve kaçarak kaleye sığınmaya çalışan düşman askerinin peşindeki Osmanlı askerleri, kalenin iki tarafında makaslama olarak konulmuş toplarla şehit olur. İki yüz kadar da yaralı vardır. Yaralılar veziriazamın huzuruna getirilerek her birine ayrı ayrı ihsanlarda bulunulur.⁵⁸ Osmanlı askeri Uyvar muhasarası esnasında bir taraftan coğrafi koşullarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Şiddetli rüzgârlar, çadırları yerle bir ederken,

bir Nemçe kaynağında 70.000 piyade, 80.000 süvari ve 225 top; Anonim Felemenk Vekayinamesi Osmanlı'nın 6000 civarında devesi olduğu; Tarihçi Kopcan ordunun Edirne'den 15.000-20.000 mevcutla çıktığı; Fransız bir firari ise yeniçerilerin mevcudunu 20.000'den fazla olmadığı, toplam 160 alay toplu ve 35 büyük top olduğunu bildirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şakul, *age*, s.52-53.

⁵⁴ *Cevâhîrû't-Tevârih*'te İbşirli Mehmed Aga ile gönderdiği mektubun sûretidir başlığı ile verilmektedir. *Cevâhîrû't-Tevârih* (18b-19a).

⁵⁵ Fargaçi'nin cevabı “*Benim askerim kırıldı demeniz, hâlâ kal'ada yigirmi bin ceğ eri Hıristiyanlarım vardır. Beş altı gündün iki kere yüz bin askerle çârsâr-ı sâhib-i vakârım benim imdâdına yetişir. Bu kal'a kralındır, vermeğe kâdir değilim. İki el bir baş içündür. Başıma yazılan her ne ise gördüm, dahi ne göreceğim emir Allâh'ındır. Mara Kot'umuz bize yardımcıdır.*” şeklinde olmuştur. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 6. Kitap*, Haz.: Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 189-190.

⁵⁶ 17-21 Ağustos, metrislere giriş topların kurulmasına dair plan için bkz. Şakul, *age*, s.61.

⁵⁷ Osmanlı askerinin Uyvar'a karşı giriştiği mücadelenin boyutlarını göstermesi açısından *Tarih-i Gilmâni*'den devam edilirse “*Her koldan, yıldırımlar gibi etkin, gök gürültüsünü andıran ejderler gibi ateş nefesli altı sarhoş balyemez top ve pek çok şahî darbzenler o kahpelik edenlere karşı kalenin çevresine yerleştirildi. Etrafı kaplayan gürültü hiçbir zaman ne iştirilmiş, ne de görülmüştü. Her gün sabah erkenden akşam geç vakte kadar döğüşüldü. Bir yandan da bütün İslâm askeri gece gündüz nöbetleşe, kaleye doğru dağ gibi toprak sürdü. Toprak ve metrisler hendek kenarına ulaştı. Hendek iki tane idi. Biri, tabyalarından içeriye doğru kazılmıştı. Bunun toprağını düşmanlar kendilerine tabya ve metris yapmak için kullanmışlar, içine savaşılar yerleştirmişlerdi. Hendeğin etrafına iri kazıklar çakıp bunların üzerlerine yine uzun sivri kazıklar döşemişler, üstüne toprak dökmüşlerdi. Hendeğin önüne dağ gibi toprak yığımışlar, tüfek atışı için delikler bırakılmışlardı.*” *Tarih-i Gilmâni*, s. 125-126.

⁵⁸ *Tarih-i Gilmâni*, s. 126-127. Şakul, *age*, s.69.

devamlı suretle yağın yağmur askeri zor durumda bırakmıştır. Ordudaki ihtiyarların “ömrümüzde böyle şiddetli yağmur görmedik” diye tabir ettikleri zorlu koşullarda muhasarayı devam ettiren Osmanlı askerine, Macar kuvvetlerinin cevabı “*Ey Türkler, bu vilayetin Nuh Tufanı'na benzeyen yağmurunu ve rüzgârını gördünüz mü? İşte buna göre bu vilayetin kışını kıyaslayın. Bir ay sonra bu ovada derya olursa o zaman sizleri kanca ile devşiririz*”⁵⁹ şeklinde olmuştur. Muhasaranın ilerleyen günlerinde Muharrem ayının yirmi ikinci Çarşamba günü Tatar Han'ın oğlu Ahmed Giray Osmanlı kuvvetlerine katılmıştır.⁶⁰ Evliya Çelebi bu durumu *Tatar Hânzâde'nin imdâda geliip alay gösterdiği suretdir* ifadeleriyle beyan etmektedir. Tatar kuvvetlerinin ardı sıra Kırım Hanlarının güzide askerleri, Kazak Sultanları ve Sultanzadeleri, Kırım Ceziresi sahiblerinden Şirin Beyleri, Mansûrlu Beyleri, Nogay Beylerinden Ulu Nogay ve Şidak Nogay ve Urumbet Nogay ve Kiçi Nogay ve Danay Nogay ve Yaman Sadaklı ve Kör Yûsuf Bili ve Kaya Bili ve Arslan Beğ-eli ve Nevruz-eli ve Çoban eli ve Taman-elli ve Kereş-elli ve Mankıt-elli muhasaraya destek vermek için Osmanlı kuvvetlerine dâhil olmuşlardır.⁶¹ Evliya Çelebi Osmanlı kuvvetlerine katılan diğer alayların teçhizat ve görünümünün tafsilatını vermektedir. Tatar kuvvetlerinin yanı sıra Boğdan, Eflak ve Erdel Kralı Apopi Mihal (Apafy) ve Bucak Tatarı olmak üzere çok sayıda destek Osmanlı'ya intikal etmiştir.⁶² Evliya Çelebi bunların içinde Bucak Tatarını “...mezkiir Bucak Tatarı cümle kırk yedi bin aded güzide mükellef ü mükemmel ve zorâver ve şehbâz ve dilâver ve server-i hünerverlerdir...” diye tasvir etmektedir.⁶³

Dönemin tarihleri, Osmanlı'nın bütün gücüyle muhasara ettiği Uyvar kalesinin fethedilmesi ne kadar zor bir kale olduğunu beyan etmektedir.⁶⁴ Öyle ki Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa'nın Uyvar önünde gösterdiği sabır ve azim *Uyvar önünde bir Türk gibi* deyişini söyletecek kadar büyüktür ve bundan sonra Avrupa'da Osmanlı ordusunun Uyvar muhasarası *sebat ve fedakârlığa* bir örnek olarak gösterilmiştir. Köprülüzade, muhasarayı yönetim biçimi ile de ön plana çıkarmıştır. Mesela gece, mehtabın aydınlıkları altında siperler kazılmış; kurşun yağmurları altındaki çıkışlar başarı ile püskürtülmüştür.⁶⁵

Uyvar muhasarası devam ederken Safer ayının dokuzuncu gününde (12 Eylül 1663) Reisülküttap Şamizâde Mehmed Efendi ve damadı Kadızâde İbrahim Paşa, Köprülüzade Fâzıl

⁵⁹ *Tarih-i Gilmâni*, s. 129.

⁶⁰ Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa daha öncesinde Tatar Han'a bir mektup göndermiştir. Bu mektup için bkz. *Cevâhirü't-Tevârih* (11a-11b). ; Görgü tanığı Höltzel'in beyanına göre 10.000 civarında Tatar saymıştı ve Panaioti Efendi'den duyduğuna göre 6000 Eflak ve 4000 Boğadan askeri ancak vardır. Höltzel Eflak askerinin 5000 süvari ve 1000 piyadeden ibaret olduğu ve toplam 33 bölük olduğuna şahitlik etmektedir. Osmanlıların her bir voyvodanın 15.000 asker ile geleceğini hesapladıkları için bu alaydan pek memnun olmadığı ifade edilmektedir. Şakul, *age*, s.73.

⁶¹ Evliya Çelebi, Tatar Han'ın ve kuvvetlerinin ne suretle Osmanlı'ya katıldığını “*Tatar Hân oğlu Ahmed Giray Sultân kırk bin Tatar-ı sabâ-refâtâr-ı adû-şikâriyle ve yüz elli bin ma'dûd esb-i sabâ-refâtâr-ı adû-şikâriyle alay alay koş koş olup tuğları ve direfş-i alem-i kâviyânilerin açarak ve tabl (u) kudûm-i Cingiziyân'ın ve nefir-i kerrenây-ı Efrâsiyâb'ın çalarak ve kôs-i hâkâniyânına turralar urarak ve Âl-i Osmân ihsân ettiği mehterhâne-i te'lif-i Cemşidi'yi çalarak Hânzâdenin kırk bin Tatarı ve yüz elli bin ağırınak küheylân atlarıyla mevc u mevc ve sâf u sâf alaylarıyla ubûr edüp ardı sıra on iki bin piyâde Kazak-ı Ak Kardaş Kazak gök demire gark olup cümle tûfengleriyle ubûr edüp andan Potkalı ve Berabaş ve Andırya ve İhmilniç ve Şeremet ve Zaporoska ve Durujunka ve Sirge ve Çokça nâmân yemiş aded hotmanlar haçlı bayrakların açup her birisi atlar üsre muhteşemâne ubûr edüp ardları sıra dankiyo ve torompete boruların çalarak niçe bin arabalarıyla sürü sürü ubûr eylediler*” şeklinde anlatmaktadır Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, 6. Kitap, s. 196.; Yine Tatar Han'ın kuvvetlerinin Osmanlı'ya dahil *Cevâhirü't-Tevârih*'de detaylı bir şekilde tasvir olunmaktadır. *Hikâyet-i Residen-i Ahmed Girây Sultân İbn-i Tâtâr Hân be-Ordû-yı Humâyûn* başlığı ile verilen hadiseler için bkz. *Cevâhirü't-Tevârih* (21a).

⁶² Bu kuvvetlere dair ayrıntılı bilgi için bkz. Şakul, *age*, s.74-77.

⁶³ Boğdan leşkari, Eflak keferesi, Edel Kralı ve Bucak Tatarının Osmanlı'ya ne suretle dâhil olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bkz. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 6. Kitap, s. 196-199. Bu husus için ayrıca bkz. *Cevâhirü't-Tevârih* (22a).

⁶⁴ Bu anlatılardan biri “kalenin dışarısı kiremitle kireçti. İç tarafı genişliğine yirmi zirâ idi. Yüksekliği gökyüzüne kadar çıkıyordu. Biçimi altı köşe idi. Her köşesinde, üzerlerine yer yer toprak yığılmış büyük ve muhkem tabyalar vardı. Ama, Tanrı'nın yardımı ile, ejder gibi balyemez topraklarla tarafımızdan duvarları darmadağın, topları savaş dışı edildi...” şeklindedir. *Tarih-i Gilmâni*, s. 130.

⁶⁵ Altınay, *age*, s. 105-106.

Ahmed Paşa'nın emri ile katledilirler. Reisülküttap Şamizâde Mehmed Efendi ve damadı Kadızâde İbrahim Paşa'nın katledilmesine dair dönemin tarihlerinde geniş tafsilat bulunmaktadır. Katlin sebebi genel olarak bu iki ismin kıskançlık ve sadaret iddiası ile sadrazam aleyhinde faaliyette bulunmaları olarak kaydedilmektedir.⁶⁶ Evliya Çelebi bu olayı Reisülküttap Şamizâde Mehmed Efendi ve Kadızâde İbrahim Paşa lehinde –tafsilatlı bir şekilde- anlatmaktadır. Evliya Çelebi'nin aksine *Cevâhirü't-Tevârih*'de bu hadise “*Zîrâ kabahatleri başdan aşmış idi. Efendimiz tahammül idemeyüb katl eyledi ve Meger kimsenun haberi yogidi ki âsitânedden fermân gelüb bir iki gündün sonra katl olundılar*”⁶⁷ şeklinde kayıtlara geçmekte ve fazla ayrıntı verilmemektedir.

Kalenin fethi *Tarih-i Gilmâni*'de Safer ayının yirmi ikinci (25 Eylül) Çarşamba günü⁶⁸ aman dilenmesi ile gerçekleştiği şeklinde verilmekle birlikte *Cevâhirü't-Tevârih*'te “*Sene erbe'un ve seb'ine ve elf'de tâli'u lâmi' olan Safer-i zafer eserün yigirmi birinci günü*”⁶⁹ olarak verilmektedir. Uyvar'ın metin surları muhasara devam ederken lağımlar ve gizli yollarla delinmiş ve kalenin zapt olacağı anlaşılmıştır. Fâzıl Ahmed Paşa'ya gönderilen delegeler, kaleyi teslim etmek için sekiz maddelik bir teklif sunmuşlardır. Bunların en mühimleri mal ve can güvenliğinin sağlanarak eşyalarını nakletmek için araba gönderilmesi, Uyvar askerinin bir hatasının olmadığını gösterir bir şahadetname verilmesi ile kaleden çıkan askerin bayrak açıp davul çalmasıdır. Köprülüzade, anlaşma şartlarını kabul etmiştir ki Osmanlı tarihleri onun “*eğer utanmazsanız tabl çalın ve bayrak açın*” dediğini kaydetmektedir.⁷⁰ Teslim alınan Uyvar kalesi içindeki beş bin kadar Macar, Nemçe, Françe, Tot ve Hırvat, iki bin elsiz ayaksız ve yaralı, on beş bin kadın ve çocuk güvenilir askerlerin koruyuculuğunda Tuna içindeki Komran (Komaran/Komorn/Komarom) adasına⁷¹ sürülmüştür. Akabinde kalenin harap olan yerleri onarılarak⁷² temizlenmiş ve cephanelikler doldurularak yeni toplar eklenmiştir.⁷³ Ayrıca sadrazaman şehirdeki Katolik kiliselerinden ikisini camiye çevirmiştir. Kiliselerine ve inanç özgürlüklerine dokunmayan bu tavır Macaristan'da çok sayıda Protestan halkın gönlünü fethetmiştir.⁷⁴

Uyvar'ın fethi Evliya Çelebi'de ise “*İş bu sene 1074 Saferü'l-muzafferinin yigirmi birinci bâzâertesî, gün Veziria'zam kolunda Beç kapusu üzre beyâz bayraklar dikilüp “El-amân ey asâkir-i Âl-i Osmân” deyü vere ile kal'ayı verdiler*” şeklinde verilmekte ve Uyvar'ın fethini müteakip 1075 senesinde Evliya Çelebi, “*Uyvar feth olduğu mahalden ziyâde binâ cihetiyle ve*

⁶⁶ Şamizâde Mehmed Efendi ve damadı Kadızâde İbrahim Paşa'nın katline dair ayrıntılı bilgi için bkz. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 6. Kitap, s. 201-202. Bu hususla ilgili olarak ayrıca bkz. *Silahtar Tarihi I*, s. 266-267. Şamizâde Mehmed Efendi ve damadı Kadızâde İbrahim Paşa'nın Köprülüzade tarafından katledilişine ilişkin Osmanlı tarihi yazarları tarafından farklı görüşlerin değerlendirilmesi için bkz. Ahmet Şimşirgil, *age*, s. 91-94. Şakul, *age*, s. 90-93.

⁶⁷ *Cevâhirü't-Tevârih* (24a).

⁶⁸ *Tarih-i Gilmâni*, s. 132.; Uyvar'ın teslim alınmasına dair bkz., Josef Blaškovič, “Sadrazam Köprülüzâde (Fazıl) Ahmed Paşa'nın Ersekujvar Bölgesindeki Vakıfları 1664-1665”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 9, 1978, s.295.; Uyvar kumandanının, kalenin kurtulmasından ümidi keserek 24 Eylül'de Viyana Kapısı'na diktirdiği bildirilmektedir. Şakul, *age*, s. 105.

⁶⁹ *Cevâhirü't-Tevârih* (26a).

⁷⁰ Uyvar'ın teslimi üzerine anlaşmaya varılan sekiz madde ayrıntılı olarak şu şekildedir; 1- Mal ve canlarına zarar gelmeyecek 2- Tatar yüzü görmeden gidilecek 3- Ağırlıklarını nakl için bin kadar araba verilecek 4- Kaleyi büyük fedakârlıkla muhafaza ve müdafaa ettiklerine dair imparatora gösterilmek üzere ellerine mektup verilecek 5- Kaleden çıkmayınca Osmanlı kuvvetleri kaleye girmeyecek 6- Kendilerine zahire verilecek 7- Yaralıları kalede kalıp iyi olduktan sonra yerlerine dönebilecek 8- Kaleden çıkınca bayrakları açıp trampetleri çalınarak gidilecek (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/I*, s. 406-407; Antlaşma maddeleri için bkz. *Cevâhirü't-Tevârih* (26a); Altınay, *age*, s. 106); Şakul, *age*, s. 105-106.

⁷¹ 26 Eylül'de kaleden çıkan 3000 kişilik bir grubun Kaplan Mustafa Paşa ve Can Arslan Paşa idaresindeki bir kuvvetin korumasında Komaran'a doğru gitmiştir. Şakul, *age*, s. 106.

⁷² Uyvar Kalesi'nin tamir ve onarımı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. *Silahtar Tarihi I*, s. 292-295.; Şakul, *age*, s.108.

⁷³ *Tarih-i Gilmâni*, s. 132.

⁷⁴ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: 4, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019, s.643.

benî âdem ile gâyetü'l-gâye ziyâdesiyle âbâdân olup ve zîr-i varoşu ve câmi'i ve nehr-i Litre üzre maksûreler ve balık dalyanları ve niçe bin âsâr-ı garîbeler ile Uyvar ma'mûr olmuş"⁷⁵ şeklinde olayları beyan etmektedir.⁷⁶

Köprülüzade'ye bu başarısının ardından IV. Mehmed tarafından hediyeler ve hatt-ı hümayunlar gönderilmiştir.⁷⁷ Uyvar önünde aldığı zafer ile Fazıl Ahmed Paşa, "*Allah mu'in oldu fetih eyledik Uyvar'ı (1074/1663)*" diyerek fethin tarihini düşürerek, bir taraftan da edebî kişiliğini göstermiştir.⁷⁸ Uyvar kalesinin fethini gerçekleştiren Köprülüzade'nin yeni hedefi ise Novigrat'tır.⁷⁹ Bu haliyle Uyvar'ın fethi, Osmanlı ve Köprülüzade açısından büyük bir başarıdır ancak karşı taraftan Osmanlıların zayıf taraflarını meydana çıkararak bir süreç olarak da değerlendirilmiştir. İki imparatorluk arasındaki bu süreç Viyana kuşatmasına (1683) kadar 20 yıl devam edecektir.⁸⁰

Uyvar'ın fethini müteakip Erdel kralı Apafi Mihael (Apafi Mihály)⁸¹, Fâzıl Ahmed Paşa ile görüşmek üzere orduya gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1663 tarihinde çıktığı Avusturya seferine asker göndererek destek olan Erdel kralına Fâzıl Ahmed Paşa teminat vermiştir. Köprülüzade, Orta Macar halkını Osmanlı Devleti'ne ısındırarak Avusturya'nın elini Erdel üzerinden çekmeyi hedeflemektedir.⁸² Osmanlı idaresine giren Uyvar, aynı zamanda Uyvar eyaletinin merkezi haline gelmiştir. Eyaletin ilk Beylerbeyiliğine Kurd Ahmed Paşa tayin edilmiştir (1074 Rebiülahir/Kasım 1663). Sarı Hüseyin Paşa ise Uyvar muhafızlığına getirilmiştir.⁸³ Uyvar kalesi Viyana bozgununa kadar –birçok defalar kuşatılmış olmasına rağmen- Osmanlı Devleti'nde

⁷⁵ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi* 7. Kitap, Haz.: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 134.

⁷⁶ Ayrıca Abdi Paşa da 1074 senesi vekâyilerinden olarak Uyvar fethini, "*Ungurus seferinde olan Serdâr-ı Sadâret-şî'âr tarafından Rebî'ü'l-evvel'ün altıncı günü rikâb-ı hümayûn-ı şevket-makrûna telhis gelüp bi-avni'llâhi'l-Meliki'l-Bârî himmet-i 'âliye-i cihân-güşâ-yı Şehriyâri ile Uyvar Kal'ası mâh-ı Saferün yigirminci ve eyyâm-ı muhâsaranun otuz sekizinci gününde feth ü teshîr olunduğu 'arz olundukda nizâm-ı celile-i eltâf-ı İlâhiyyeniün edâ-yı şükrine bi-hasebi'l-îmkân bezl-i tâb ü tüvândan sonra alâ-zu'm-i a'dâ-yı dîn cemî'-i Memâlik-i mahrûse'ye yedi gün yedi gece donanma ve tezyin-i fermân olundu ve bu hidmet-i celile mukâbelesinde mezîd-i avâtıf-ı Pâdişâhî'den Serdâr-ı Sadâret-şî'âr'a murassa' sorgu ile murassa' kılıç ve semmûr kürkli hil'at-ı fâhire ve kendiyile bile hizmetde bulunan Kırım Hâm'nun oğluna murassa' kılıç ve semmûr kürkli hil'at-ı fâhire ve sâyire dahi hila'-ı fâhireler irsâl buyuruldu*" Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâmesi*, s. 160.

⁷⁷ IV. Mehmed, Fazıl Ahmed Paşa'ya gönderdiği hatt-ı hümayun ile Uyvar kalesinin fethinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiş, "*Hazret-i halik-i lâyezâldan tazarru ve niyaz olunur ki dahi nice nice fütühât-ı celile vücûda gelip daima küffâr-ı duzah-karâr nigûn-sâr-ı hufre-i nâr olmaktan hali olmayalar. Sana ve ol sefer-i zafer-esinde uğur-ı dîn ü devletimde taş yastanup toprak döşenip gazi ve mücâhid kullarımın vazî ve şerîfine ve sagîr ü kebirine nân u nimetim helâl olsun*" ifadelerini irad etmiştir. Altınay, *age*, s. 106-107.; IV. Mehmed'in gönderdiği Hatt-ı Hümayun sureti için bkz. *Cevâhirü't-Tevârih* (28a-28b).

⁷⁸ Fazıl Ahmed Paşa'nın divan kâtiplerinden Mezâkî, Uyvar'ın fethine not düştüğü "*Sadr-ı azâm o vezîr ibn-i vezîr azâm; Gerden-i kâfire merdâne kılıçlar çaldı/ Kırılıp gitti adû tiğ-i cihân-giri ile; Ki ne Tot buldı rehâyî vü ne Nemçe kaldı/ Macarun aldı yeni kal'asını merdâne; Nemçe iklimine sad-leşker-i gâret saldı/ Alınıp kala-i kral ana olup hasretler; Yemm-i hayret gibi bir bahr-ı belâya daldı/ Ey Mezâkî didi târihini ehl-i himmet; Sa'y Ahmed Paşa Uyvar'ı Macar'dan aldı (1074)*" dizeleri ve Uyvar'ın fethine dair bazı şiirler için bkz. Şimşirgil, *age*, s. 102-110.

⁷⁹ Novigrat kalesinin muhasarasına dair detaylı bilgi için bkz. *Silahtar Tarihi I*, s. 291-292.; Zinkeisen, *age*, s.644.; Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-III Köprülüler Devri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.86.

⁸⁰ Fekete Lajos, "Osmanlı Türkleri ve Macarlar", *Belleten*, C XIII, S 52, 1949,663-743, s.676.

⁸¹ IV. Mehmed için Apafi Mihael ile işbirliği içinde olması büyük bir önem arz etmiştir. İnalçık, *age*, s.85.; Uyvar'ın fethini takip eden hareket için bkz. Şakul, *age*, s. 109.

⁸² Erdel Kralı Apafi'nin evvelki senelerle beraber üç senelik haracını teslimine dair bir tahsil kaydı nümunesi ve ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982, s. 68-69. Erdel Kralı Apafi Mihâl'in Osmanlı ordusuna daveti, türlü bahanelerle katılmayı istemediği; daha sonrasında (1074/1663) orduya geldiğine dair bkz. *Silahtar Tarihi I*, s. 290-291.

⁸³ Vojtech Kopcan, "Uyvar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 42, s. 253.; Bu arada Kopcan ve Şimşirgil, Kurd Ahmed Paşa'nın ismini Kurd Mehmed şeklinde verirler ki bu hatanın sebebi Fındıklılı Mehmed Ağa'nın Uyvar'ın ilk valisi olarak Kurd Mehmed'i göstermesi olarak değerlendirilmektedir. Kolçak, *agt*, s.111.

kalmış, ancak bozgunun ardından başlayan süreçte kuşatılarak Habsburg idaresine girmiştir (19 Ağustos 1685).⁸⁴

Alman İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti arasında -öncesinde de bahsedilmiş olan- bu uzun savaş döneminde (1593-1606) önemli gördükleri her yerde bir eyalet tesis etme anlayışının sonucu olarak Osmanlı'nın hâkimiyeti altına giren Macaristan topraklarında Yanık (1594), Papa (1594), Zigetvar (1595), Eğri (1596), Kanije (1600) beylerbeylikleri kurulmuştu. Benzer şekilde Erdel harekâtı sırasında alınan topraklarla Varad Beylerbeyliği (1660) ile Erdel Prensligi'ni desteklemek amacıyla Temeşvar beylerbeyi 1660-1688 arasında Yanova şehrinde oturmuş ve bu eyalet de Yanova Beylerbeyliği adını almıştır ki Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın Vasvar Barışı ile sona eren Uyvar seferinde fethedilen topraklarda da Uyvar Beylerbeyliği kurulmuştur (1663). Böylece II. Viyana kuşatması öncesinde Osmanlı Devleti'nin Macaristan'daki idari teşkilatı Budin, Temeşvar/Yanova, Eğri, Kanije ve Uyvar beylerbeylikleri ile Erdel Prensligi olarak şekillenmiştir.⁸⁵

2.3. Tımarlı Sipahiler: Uyvar'a Varanlar ve Varamayanlar

*"Kal'ası bir buheyre-i azîmin kenârında şekl-i müseddes şeddâdi taş binâ bir kal'a-i mu'azzamdır kim sedd-i sedîd ve dîvâr-ı medîd yedi aded mîl-i cedîd tabyaları vardır. Ve cebehânesi ve cümle topları ârâste ve altı bin aded cengâver Nemse askeriyile pîrâste olmuş bir kal'adır kim mahsûd-ı çâsârân-ı bî-dîndir"*⁸⁶

⁸⁴ Kopcan, *agm*, s. 254.; Kopcan, "Eyalet-i Uyvar", *X. Türk Tarih Kongresi* (Ankara 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Tebliğler), C 4, Ankara, 1993, 1735- 1742.; Fetih sonrası siyasi hadiseler ve Osmanlı'nın Uyvar'ı elinde tutmak için verdiği mücadele için bkz. Jorga, *age.*, s.1264-1337.; Uyvar seferinin ele alındığı, Uyvar eyaletindeki idari yapılanma ve yönetim pratiklerinin üzerinde durulan bir çalışma için bkz. Muhammed Fatih Çalışır, *War and Peace in The Frontier: Ottoman Rule in the Uyvar Province, 1663-1685*, (Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009.

⁸⁵ Yukarıda bahsedilen beylerbeyliklerinden Eğri ve Kanije dışında kalan Yanık, Papa ve Zigetvar bir kaç yıl içinde ortadan kalkmıştır. Bu eyaletlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sadık Müfit Bilge, "Macaristan'da Osmanlı Hakimiyetinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı:11, 2000, s.33-81.s.36-81.; Ayrıca Osmanlı'nın kurduğu bu eyaletlere dair ayrıntılı bilgi için bkz. Klara Hegyi, "The Ottoman Network of Fortresses in Hungary" *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europe The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, Editors: Pal Fodor and Geza David, Volume:20, 2000, s. 163-193.; Fekete Osmanlı'nın Macaristan topraklarındaki idari yapılanmasını şu şekilde açıklamaktadır "Macaristan arazisi, Tuna - Sava hattı üzerindeki uzun üçgen, Budin'in işgalinden sonra (1541), Budin beylerbeyliği adıyla tek bir Osmanlı eyaleti haline getirildi. Bu eyalet ilk zamanlarda, gene de 1566'dan sonra, yani Türk istilâsı öyle böyle durduğu zaman, daha küçük 16 idare bölgesine, sancak veya livaya ayrılmıştır. Budin, Segedin (1541-de teşkil olundu) , Ostorgom, Istolni Belgrad, Şimontorna (Simontornya), Mohaç, Peçuy (Pecs), Kopan (Koppány), Szekcső, Seksar (Szekszard, 1543), Hatvan (idem), Novigrad (Nograd), SIçan (Szecseny), Filek (Füle, 1548), Solnok (1552), Sigetvar (1566) merkezleriyle, bundan başka Mohaç'tan beri Türk işgali altında bulunan Sirem Adası Osek (Eszek) merkeziyle ve yüzyıl kadar bir zamandan beri Osmanlılar elinde bulunan Semendre (Szendrő) geniş havalisiyle birer sancak olmuşlardı. Her bir sancak muhtelif sayıda nahiyeye ayrılmıştır. Budin sancağı 1547-de Budin, Peşte (Pest), Vişegrad (Visegrad), Keçkemet (Kecskemet), Novigrad, Vaç [Vac, 1639-da Vaç yerine Kuvin (Keve) geçmişti], Segedin sancağı 1570 yıllarında: Segedin, Sobotka (Szabadku), Baya (Baja), Kalaça (Kalocsa), Şot (Solt), Titel (idem), Baç (Racs), Sombor (Zombor) diye sekiz nahiyeye, Istolni Belgrad sancağı Istolni Belgrad, Pespirem (Veszprem), Papa, Tata (idem), Csesznek, Deveçer (Devecser), Csobanka, Sümeg, Szigliget, Sendyördy (Szentgyörgy), Ders, Yanık (Yanık kalesi hariç), Vajon (Vazsony), Tihany, Somlo, Samartin (Szentmarton) olmak üzere on altı nahiyeye, Şimontorna sancağı yalnız iki, Şimontorna, Ozora nahiyelerine, Filek sancağı 1577-de on nahiyeye: Filek, Rimaszombat, Balogvar, Pelsöc, Putnik (Putnok), Rimaszecs, Semendre (Szendrő, uc kalesi), Diven (Diveny), Murany, Csetnek ilâh. Ekseriyetle sancaklardan küçük olan kadılık, naiplik gibi bölgeler, daha ziyade adli bölgelerdi." *Lajos, agm*, s.680.; Osmanlı'nın Erdel politikası ve Yanova'nın bir Osmanlı vilayeti olarak ortaya çıkışı için İ. Metin Kunt, "17. Yüzyılda Osmanlı Kuzey Politikası Üzerine Bir Yorum", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Vols.4-5, 1976-1977, s. 114-115.

⁸⁶ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* 6. Kitap, Haz.: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul 2002, s. 9. Uyvar'ın teslimi ile ilgili olarak Şakul da 24 Eylül tarihini vermekte ve müzakereler sonucunda Fazıl Ahmed ile Uyvar kumandanı Forgats'ın akşama doğru 8 madde üzerinde anlaştıklarını ifade etmektedir. Şakul, *age*, s. 105.

Osmanlı Devleti'nin 1663 yılı Avusturya seferi öncesi Macar topraklarındaki tımar sistemi uygulamalarında sistemin klasik uygulamalarından farklı unsurlar göze çarpmaktadır. Mesela Macar eyaletleri, bünyesinde çok az sayıda tımar sahibi barındırmaktadır ki bunların bir kısmı Slav ya da Yahudi gibi başka etnik gruplara mensuptur. Aslen Macar olan tımar sahiplerinin birkaçı ise daha öncesinde fief (Feodal Avrupa'da lordun vassalına, hizmet karşılığı verdiği toprak) sahibidir ve bunların da Osmanlı Devleti'ne hizmetlerinden dolayı köy veya kent yargıçları oldukları görülmektedir. Bu duruma, Buda (Budın) yargıç Peter Nagy'yi 1547'de bir tımar sahibi olarak örnek gösterilmektedir.⁸⁷ Nagy'den önceki muhtarlardan biri olan İştvan Tetem (Tetenyi) de onun gibi bir sipahidir.⁸⁸

Osmanlı Devleti, Macaristan'ın -diğer serhat boylarında uyguladığı sistemde olduğu gibi- önemli kalelerine çok sayıda asker göndermiş ve tımar usulü ile toprağa bağlı kuvvetlerinin geçimini, fethedilmiş toprakların gelirlerinden yapılan tahsilâtlarla sağlamıştır.⁸⁹ 17. yüzyıl ortalarına gelindiğinde ise -imparatorluk geneli ile kıyaslandığında- Macaristan'daki tımarlı sipahilerin mevcudu daha düşük kalmıştır. 1653 senesinde tımarlı sipahilerin imparatorlukta sayısı 201.000 iken Macaristan'da sadece Budin ve Temeşvar vilayetlerinde belirgin sayılarda tımarlı sipahi bulunduğu görülmektedir.⁹⁰ Bu yüzyıl Macaristan'daki demografik gelişmelerin izlenmesi açısından da sıkıntılıdır. Çünkü XVII. Yüzyıl, Macaristan kaynaklarının ve cizye defterlerindeki hane rakamlarının azaldığı bir dönemdir. Bu sebeple Macaristan'daki nüfus potansiyeli 18. yüzyıldaki verilerden hareketle 17. yüzyıla doğru bir çıkarım yapılarak değerlendirilmekte ve ülke nüfusunun 3,5'tan 4 milyona çıkmış olsa bile her bölgede aynı olmadığı ifade edilmektedir. Çünkü uzun savaş döneminde Tatarların akınlarını müteakip Uyvar ve Viyana seferlerinin birçok yerleşim yerinin yok olmasına sebep olduğu düşünülmektedir.⁹¹

Uyvar kalesinin fethedildiği 1663'te Avusturya seferine seferber olan Osmanlı ordusu, büyük bir sebat ve azimle kalenin muhasarasını gerçekleştirmiştir. Fethedilmesi bu kadar zor bir kale için sefere çıkan yeniçeri sayısı yaklaşık olarak 10.000⁹² veya 20.000'den⁹³ fazla olmadığı ifade edilmekle birlikte farklı kaynaklarda değişik rakamları görmek de mümkündür.⁹⁴

Uyvar'a sefere çıkan Osmanlı kuvvetlerinin bir kolu yeniçeriler iken bir diğer kolu tımarlı sipahilerdir. Tımar rejimi gereği sefer zamanı sefere çıkmakla yükümlü olan sipahiler Uyvar'da önemli bir rol oynamıştır. Yukarıda sefere katılan Osmanlı ordusundaki yeniçeriler için farklı rakamların verildiği ifade edilmişti ki 1664 tarihli Andrea Höltzel'in raporunda "Uyvar Altında

⁸⁷ David, *age*, s. 85.

⁸⁸ Fekete Lajos, *agm*, s.696.

⁸⁹ Agoston, *age*, s. 185.

⁹⁰ Agoston, *age*, s. 189 (İlhan Şahin, "Tımar Sistemi Hakkında Bir Risale", *İÜEFTD*, S 32, 1979, 909-910'dan alıntı; dipnot 10).

⁹¹ Geza David, "16-17. Yüzyıllarda Macaristan'ın Demografik Durumu", *Bellekten*, C 59, S 225, 1995, s.351-352.

⁹² Özgür Kolçak, *agt*, s. 92 (Alois Veltse, "Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel Simon Reniger von Reningen 1649-1666", *Mitteilung des k.u.k. Kriegs-Archivs*, N. F., XII (1900), s. 147'den). Eyyubi Efendi'nin Kanunnamesinde *Mevâcibât-ı Yeniçeri-i dergâh-ı âli ber-mûceb-i defter-i icmâl-i Mukâbele-i Piyâdelerinin* verildiği kısımda dergâh-ı âli yeniçerilerinin 54222 nefer, yevmiyelerinin dört yük 17890 akçe olduğu beyan edilmiştir. Eyyubi Efendi Kanunnamesi'nin 1660 bütçesinden hareketle verdiği bu rakama göre Uyvar Seferi'ne katılan yeniçeri sayısında düşüş yaşandığı görülmektedir. *Eyyubi Efendi Kanunnâmesi*, Haz.: Abdülkadir Özcan, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994, s. 33.

⁹³ Farklı kaynaklara dayanarak birçok bilgiye ulaşılmıştır. Şakul bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır "bu konuda en muteber kaynak ise yukarıda zikrettiğimiz Fransız firarinin raporudur... Firarinin raporuna göre yeniçerilerin mevcudu 20.000'den fazla değildi." Şakul, *age*, s. 52.

⁹⁴ Josef Blaskovics, "The Period of Ottoman-Turkish Reign at Nové Zámky (1663-1685)", *Archiv Orientalni*, 54, 1986, 105-130; Charles Ingrao, *The Habsburg Monarchy, 1618-1815*, Cambridge, 2000.; M. Halef Cevrioğlu, "Andrea Höltzel'in Raporuna (1664) Göre Uyvar Kuşatmasına Katılan Osmanlı Balkan Vasalları", *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 2019, s.35-67.

Bulunan Osmanlı Ordusunun Listesinde” “tımarlı sipahiler ve silah tutar adamları” için 5000 ve “zuema ve hizmetkârları” için 3000 rakamı verilmektedir.⁹⁵

Osmanlı'da tımarlılar için önemli bir husus muharebede ölen meslektaşlarına ait gelirlerin yeniden dağıtılmasıdır⁹⁶ ki Uyvar kalesi muhasarasında iken şehid olan Hamza isimli sipahiye buna örnek gösterebiliriz. Uyvar'da şehid olan Hamza'nın Erzurum Tortum'daki zeameti “*erbâb-ı istihkâkdan*” Veli'ye tevcih edilmiştir.⁹⁷ Bir diğer tarafta da tımar sistemi uygulamasında sefere katılma yükümlülüğünü yerine getirmeyen sipahinin tımarı elinden alınmaktadır. Bu durum Uyvar seferine katılan tımarlı sipahiler için de geçerlidir ki dönemin tarihleri sefer esnasındaki bir olayı şöyle nakletmektedirler;

“Zi'l-ka'denin yirmi dördünde Kuloğlu kapısı oldu. Sadrazam İkinci Divanı'nda kendi ağalarından Bekir Ağa'yı katletti. Sözü geçen ayın yirmi beşinde (1 Temmuz) Yeniçeri kapısı oldu. Vintür (Yensur/Pantor) Hasan Paşa'ya Kanije verildi. Hasan Paşa ile birlikte on iki bin kişi Kanije'yi korumak üzere gönderildi. Aynı gün bütün paşalara Ösek köprüsünü geçme emri verildi. Bütün gedikli zeamet sahibi müteferrika ve çavuşların yoklaması yapıldı. Sadrazam; “Bir daha yoklamada her kim mevcut olmazsa dirliğini başkasına veririm” diye uyardı.⁹⁸

Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı buyruclarda da bu durum açıkça görülmektedir. Mesela 1074 senesi Zi'l-ka'de ayının (Mayıs-Haziran 1664) başları tarihli Sivas miralayı İbrahim'in arzına göre Sivas sancağı Kazâbâd nahiyesi Eriklan karyesinden altı bin akçe tımara mutasarrıf olan Zülfikar, memûr olduğu Uyvar seferine varmamış ve metrislerde mevcut değildir. Bundan dolayı Zülfikar'ın tımarının mahlûl olduğu bildirilerek, tımarın serden-geçti Ahmed'e verilmesinin arz edilmiştir. Serden-geçtiler normalde daimi alayların (sipahi veya yeniçeri) iyi askerleri olup, döndükten sonra olağanüstü ve uzun dönemli olarak ödül beklentisi ile tehlikeli görevlere talip olmaktadır. Bu tür gönüllü hizmetlerin koşulları üzerinde önceden anlaşmaya varılır ve bundan cayılması mümkün olmayan hususlar olarak addedilirdi ki⁹⁹ bu türden bir görevi yerine getirmiş olduğunu düşündüğümüz serden-geçti Ahmed orta boylu, açık kaşlı ve elinde bir kılıç yarası izi taşımaktadır.¹⁰⁰ Divriği sancağı Hamo nahiyesinden 5673 akçe tımara mutasarrıf olan Mehmed Mısır beylerbeyi olan İbrahim Paşa'nın defterlisidir ve Uyvar muharebesine gelmeyip tımarı mahlûl olduğu için onun da tımarı yine serden-geçti olan Mustafa'ya tevcih edilmiştir.¹⁰¹ Uyvar kalesi muhasarasına katılmayarak tımar tevcih prosedürü gereği tımarı elinden alınan bir başka sipahi, Semendire sancağından üç bin akçe tımara mutasarrıf iken fevt olan Mehmed'in yerine tımar tevcih edilen Ahmed'tir. Ahmed isimli bu sipahi, ferman olunan Uyvar muhasarası ve fethinde mevcûd olmadığından mahlûl olan tımarı *erbâb-ı istihkâkdan kara gözli, kara kaşlı, kasirü'l-kame* İbrahim'e sadaka ve inayet buyurulmuştur. Bu arz, Semendire miralayı Ahmed'ten

⁹⁵ Cevrioğlu, *agm*, s.62

⁹⁶ Murphey, *age*, s.185.

⁹⁷ BOA. AE-SMMD-IV-65/7718.

⁹⁸ *Tarih-i Gilmâni*, s. 111.

⁹⁹ Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, Çev.:M. Tanju Akad, Homer Yayınları, İstanbul 2007, s. 188.

¹⁰⁰ Bu belge kayıtlarda “*Dergâh-ı felek-medâr ve bârgâh-ı gerdûn iktidâr türâbına arz-ı bende-i bî-mikdâr darend-e-i hâksâr budur ki Sivas sancağında Kazâbâd nahiyesinde Eriklan? nam karye ve gayrinde altı bin akçe tımara mutasarrıf olan zülfikar memûr olduğu Uyvar seferine gelmeyüb metrislerde ve hidemât-ı hümayûnlarda mevcûd olmayub tımarı mahlûl olmağla bais-i arz-ı ubûdiyyet serden-geçti Ahmed kullarına sadaka ve ihsan buyurulmak recasına arz olundu baki ferman der-adlındır. Bende-i İbrahim Miralay-ı Sivas Fi gurre-i zilkade sene 74*” şeklindedir. BOA. AE-SMMD-IV-24/2754.

¹⁰¹ BOA. AE-SMMD-IV 85/10140.; Delvine sancağı ve nahiyesinde Ardık adlı karye ve gayriden 3000 akçe tımara mutasarrıf olan Mustafa da memur olduğu Uyvar kalesi muhasarasına ve fethine katılmamıştır. 2666 akçe tımarı olan serden-geçti Çavuş Selim'e sadaka ve ihsan edilmiştir. BOA. AE-SMMD-IV 24/2766.; Sivas sancağı Kazabad nahiyesi Balıkçı karyesinden 2100 akçe tımar tasarruf eden Şahin de Uyvar seferine gelmediği için tımarı, serden-geçti Dilaver'e ihsan edilmiştir. BOA. AE-SMMD-IV 85/10144.

çıkıştır.¹⁰² Uyvar muhasarasında bulunmayarak tımarı mahlûl olan bir diğer sipahi Aydın sancağı Sart nahiyesi İlhan karyesinden yirmi bin akçelik tımara mutasarrıf *Zeamet-i Benam-ı Mehmed Emin Ağa veled-i İsmail Paşadır*. Uyvar muhasarasında mevcut olmayan bu sipahi için kayda geçen belge, *baki ferman sultanım hazretlerininindir* ifadesiyle son bulmaktadır.¹⁰³ Uyvar seferine katılmayarak tımarını kaybeden bir başka sipahi Mehmed'tir. Mehmed'e dair kayıt özetle şu şekildedir; Kastamonu miralay İbrahim'in arzına göre Kastamonu sancağı Boyabad nahiyesi Boyalu Hisarcık köyünden iki bin akçe tımara mutasarrıf Mehmed, Uyvar seferine gitmemiştir. Bundan dolayı yarar ve emektar kullardan Ali'ye, Uyvar seferine varmayan Mehmed'in tımarı tevcih edilmiştir.¹⁰⁴ Adı geçen kayıta söz konusu tımarlı sipahi *orta boylu, açık kaşlı ve ela gözlüdür*.

Uyvar'da bulunmayan sipahilerin memur oldukları diğer seferlerde de –Garb seferi, Erdel Seferi¹⁰⁵ ve Temaşvar muhafazası¹⁰⁶ vb.- tespit edilemedikleri görülmektedir. Bunlardan biri Karesi sancağı Boğazhisar nahiyesi Balcı karyesinden 5000 akçe tımara mutasarrıf olan Zülkifâr'dır. Zülkifâr hem Garb seferinde hem de Uyvar kalesi muhasarası ve fethinde olmadığından ötürü tımarı Emirza'ya tevcih edilmiştir.¹⁰⁷

Avusturya ile yaşanan uzun savaş döneminin sonucunda telhislere de yansıyan tımar sistemindeki yolsuzluklar görülmüştür. “*Sancaqları dibinde ceng eder, hidmete yarar kimse*” kalmamıştır; “*İstihkakı olmuyan kimseler*” tımar ve zeametleri ele geçirmişlerdir; “*Bu kadar*

¹⁰² BOA. AE-SMMD-IV-25/2772.; Benzer bir kayıt Kütahya sancağı Kavak nahiyesinde 2000 akçe tımara mutasarrıf olan Ahmed'e dairdir. Ahmed de memur olduğu sefer-i hümayuna gitmeyip, Uyvar kalesi muhasarasında ve fethinde bulunmayıp tımarı mahlûl olduğundan diğer Ahmed'e tevcih edilmiştir. BOA. AE.SMMD.IV 65/7721.; Bu türden bir başka kayıt Beyşehir sancağında mutasarrıf olan Hasan da Uyvar seferine katılmadığı için tımarı mahlûl olmuştur ve onun tımarı da Mehmed'e tevcih edilmiştir. BOA.AE.SMMD-IV 85/10139.; Bu hususta bahsedebileceğimiz bir başka kayıt Çorum sancağı Divan-ı Sakız nahiyesinden 4500 akçe tımara mutasarrıf olan Mehmed'e dairdir. Uyvar seferine gelmeyip tımarı mahlûl olan Mehmed'in tımarı da Abdülkadir kullarına sadaka edilmiş BOA. AE.SMMD-IV 99/11675.

¹⁰³ BOA. AE-SMMD-IV-85/10145.; Uyvar'a varmayan bir diğer zeamet sahibi İzvornik sancağı Birvenik nahiyesi Kosurik karyesinden 22100 akçe zeamete mutasarrıf olan Mustafa'dır. BOA. AE.SMMD-IV 85/10137.

¹⁰⁴ Bu kaydın detayı “*Dergâh-ı felek-medâr ve bârgâh-ı gerdün iktidâr türâbına arz-ı bende-i bî-mikdâr ve darende-i hâksâr oldur ki Kastamonu sancağında Boyabad nahiyesinde Boyalu Hisarcık nam karye ve gayrinde iki bin akçe tımara mutasarrıf olan Mehmed bu sene-yi mübarekde memûr olduğu Uyvar seferine gelmeyüb tımarı mahlûl olmağın iş bu bais-i arz ubüdiyyet Ali kulları yarar ve emekdâr olmağla serden-geçdilik şartınca tımarı mezbûr sadaka ve inayete buyrulmak ricasına paye-i serir-i alâ-ya arz olundu baki ferman der-adlındır. Bende-yi İbrahim Miralay-ı Kastamonu Hâlâ*” şeklindedir. BOA. AE-SMMD-IV-24/2768.; Ayrıca Karesi sancağından tımar tasarruf ederken Uyvar kalesi muhasarasına varmayan bir başka sipahi Salih'tir. Salih'in tımarı ise Mehmed'e tevcih edilmiştir. BOA. AE.SMMD-IV 23/2132.

¹⁰⁵ Aydın sancağı Birgi nahiyesi Bozköy adlı karye ve gayriden 5000 akçe tımara mutasarrıf Hüseyin memur olduğu Erdel seferine gelmemiş ve ferman olunan sefer-i hümayuna ve fethi müyesser olan Uyvar kalesi muhasarasında ve fethinde de mevcut bulunamamıştır. Tımarı serden-geçti Halil kullarına sadaka edilmiştir. Aynı belgedeki bir diğer kayıta ise yine Aydın sancağı Alaşehir nahiyesinde 7000 akçe tımara mutasarrıf olan Mehmed'e aittir. Mehmed de ferman olan Uyvar kalesi muhasarasında askeriyeye mevcut bulunmadığı için tımarı serden-geçti Hüseyin'e tevcih edilmiştir. BOA. AE.SMMD-IV 99/11674.

¹⁰⁶ Ankara sancağı Murtazaabad nahiyesinden 2000 akçe tımara mutasarrıf olan Ahmed, Erdel seferine ve Temaşvar muhafazasına ve dahi Uyvar kalesi fethinde ve muhafazasında vaki olan hizmetlerde mevcut bulunmadığından tımarı üç seneden beri mahlûl olmuştur. Tımarı Oruç'a tevcih edilmiştir. BOA. İE.AS. 23/2044.; Benzer bir kayıt hem Macar seferine gelmeyip hem de Uyvar'ın fethinde bulunmayan Ahmed'e aittir. Bozok sancağı Gedik nahiyesi Tuzla karyesinden 2200 akçe tımarı olan Ahmed'in mahlûl olan tımarı Cafer'e ihsan edilmiştir. BOA. AE.SMMD.IV 65-7722.

¹⁰⁷ BOA. AE.SMMD-IV 24/2763.; Hem Garb seferi hem de Uyvar'a varmayan bir diğer sipahi Tarsus sancağında 9000 akçe tımara mutasarrıf olan Veli'dir. Veli de askeriyeye beraber mevcut değildir ve tımarı serden-geçti Oruç'a ihsan buyrulmuştur. BOA. AE.SMMD-IV 65/7719.; Hem sefer-i hümayuna hem de Uyvar kalesi muhasarasında mevcut olmayan Mahmud'un Arapgir sancağındaki 2900 akçe tımarı da Mahmud'a tevcih edilmiştir. BOA. AE.SMMD-IV 100/11677.; Benzer bir başka kayıt ise yine hem sefer-i hümayuna gelmeyen ve Uyvar kalesi muhasarasında da bulunmayan Veli'ye aittir. Veli'nin Amasya sancağındaki 3000 akçe tımarı Şahin'e verilmiştir. BOA. İE.AS. 23/2093.

yıllardan beri seferlerde hizmet eden askerin ellerinden dirliklerini çeküp almağla” askere nefret gelmiştir şeklindeki telhise Sultan, “*tımar ve zeamet defterleri bana gönderilsin, buradan verilecek karara göre düzeltme işine girilsin*” şeklinde cevap vermiştir. Telhislerdeki bu durum, tımar sisteminde 17. yüzyılın başlarından itibaren zeametlerin harem mensuplarına paşmaklık olarak tevcih edildiğini ortaya koymaktadır. Tımarlı sipahilerin savaş alanındaki askeri hizmette yararlılığını kaybetmesinde bu gelişmelerin de etkili olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁸ Görüldüğü üzere bu yüzyılda gerçekleşen seferlere sipahilerin neden varmadığı konusu tartışılmakla beraber bazı kayıtlarda yaşlılık ya da hastalık gibi sebeplerle sipahilerin memur oldukları hizmetleri yerine getiremediklerini de görmek mümkündür. Mesela Kastamonu sancağı Taşköprü nahiyesi Kırankaraağaç adlı karye ve gayriden 5500 akçe tımara mutasarrıf olan Mustafa “*pir ve ihtiyar olup sefere iktidarı*” olmadığından “*bu sene-yi mübarekede fethi müyesser olan Uyvar seferine*” gelememiş ve mahlûl olan tımarı oğlu Ahmed kullarına verilmiştir.¹⁰⁹

Uyvar muhasarasına varan, ama görevini yerine getirmeyen tımarlı sipahiler de mevcuttur. Bu tımarlı sipahilerden biri olan Ahmed Beyşehir sancağı, Kaşaklı nahiyesi Adaköy’den üç bin/3000 akçe tımara mutasarrıftır. Ahmed, daha önceki Temaşvar muhafazasından firar etmiş ve tımarı mahlûl olmuştur. Onun mahlûl olan tımarı, başka bir Ahmed’e tevcih edilmiştir. Ancak buradan tevcih alan Ahmed yeni fethedilen Uyvar muhafazasında toplar naklinde iken *niza* göstermiştir. Bundan dolayı daha önce elinden tımarı alınan Ahmed’e, önceki tımarının verilmesi arz edilmiştir. Beyşehir miralay Ali imzalı bu belgeye göre tımarlı sipahinin *ela gözli, açık kaşlı ve orta boylu* olduğu da kayıtlara geçmiştir.¹¹⁰ Uyvar’ın ilk defterdarı Şeyhî Mehmed Efendi, hizmetinde bulunan zuemâ ve tımar erbabının dirliklerine zarar gelmemesi için bir arz kaleme almıştı. H.17.03.1074/M. 19 Ekim 1663 tarihli belgeye göre Osmanlı merkezî idaresi tarafından, Uyvar defterdarının malî hizmetlerini sürdürebilmesi için bir zaim ve beş tımarlının kalede görev yaptığı sürece dirliklerinin muhafaza edilmesi yönünde kayıtlarına şerh düşülmüştür. Dirliği koruma altına alınan zaim, Kütahya’da 23.000 akçelik bir zeamete sahip olan Şeyhî Mehmed’tir; tımarlıları ise Şahin (Kütahya-8000 akçe), Mahmud (Kütahya-5000 akçe), Hüseyin (Kütahya-9000 akçe), İbrahim (İncein?-11800 akçe) ve Mahmud’tur (6000 akçe)¹¹¹. Müteakip bir hükümde de Şeyhi Mehmed ve adı geçen tımarlıların yanı sıra sekiz neferin (Mehmed, Kütahya-15235; Ali, Aydın-5000; Oruç, Kütahya-7000; Mustafa, Aydın-5000; Ramazan, Karesi-2000; Mustafa, Kütahya-9000; Mehmed, Kütahya-5000; Ahmed, Aydın-5500) daha Uyvar muhafazasında olmak üzere kayıtlarına şerh verilmiş ve buldukları yerde yoklamaları yapılarak kayıtlarına düşülmesi istenmiştir.¹¹²

Tımarlı sipahilerin, komutanlarının savaşta yiğitlik gösterenleri bildirmeleri ile muharebe sonrasında yeni bir tımara hak kazanmaları sistemi dinamik tutan önemli bir unsurdur. Aslında seferde bulduklarını kaydettirmeleri bile tahsis edilmiş tımarlarından atılmalarını önlemek için yeterliydi fakat savaşta daha faal olmaları halinde toprakların yeniden dağıtımına katılmaları veya yeni topraklar fethedildiğinde tımar dağıtımında ön sırada bulunma ihtimalleri artmaktadır.¹¹³

¹⁰⁸ Halil İncalcık, *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II Tagayyür ve Fesad (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s.26.

¹⁰⁹ BOA. AE.SMMD-IV 85/10158.

¹¹⁰ Belgenin tam metni “*Dergâh-ı felek-medâr ve bârgâh-ı gerdün iktidâr türâbına arz-ı bende-i bi-mikdâr budur ki Beyşehir sancağında Kaşaklı nahiyesinde Adaköy nam karye ve gayrinde üç bin akçe tımara mutasarrıf olan bais-i arz-ı ubûdiyyet Ahmed kulları bundan akdem temaşvar muhafazasından firar edüb tımarı mahlûl oldukda aherden diğer Ahmed’e tevcih olunub Sefer-i Hümayûnda tezkere ve asitanede berat etdürüb merkûm Ahmed haliya feth ve teshir kılınmış olan Uyvar Kalesi hizmetinde toplar naklinde mevcûd olub niza üzere iken merkûm diğer Ahmed elinde olan berati virüb tımar-ı mezbûrun dava ve niza’ından kasr-ı yed etmeğle mezbûr Ahmedin kasr-ı yedinden kadimi tımarı sadaka ve inayet buyurulmak ricasına arz olunub baki ferman der adlıdır. Bende-yi Ali Miralay-ı Beyşehir Hâlâ*” şeklindedir. BOA. AE-SMMD-IV-24/2764.

¹¹¹ BOA. AE.SMMD-IV 101/11853.

¹¹² BOA. İE.AS. 16/1600. Şeyhi Mehmed Efendi, Kolçak’ın tezinde de ele alınmış bir isimdir. Bkz. Kolçak, *agt.*, s.107.

¹¹³ Savaş öncesi teşvikler ve savaş sonrası mükâfatlar üzerine bir değerlendirme için bkz. Murphey, *age*, s.185-188.

Uyvar'ın fethi gerçekleşikten sonra kalede çeşitli görevleri ifa eden askerlere de tımar tevcihleri yapılmıştır. Uyvar'a varanlar kategorisinde değerlendirebileceğimiz bu kişilerden biri serden-geçti ağası olan Ömer'dir. Rebi'ü'lahir sene 74 (Kasım 1663) tarihli belgeye göre; Kastamonu sancağında zeamete mutasarrıf iken fevt olan Halil'in zeametinin Ömer'e tevcih olunması buyrulmuştur.¹¹⁴ Akabinde Uyvar'da serden-geçti ağası olan Ömer'i kayıtlardan takip etmek mümkündür. 13 Zi'l-ka'de 1077/7 Mayıs 1667 tarihli belgeye göre Bolu, Kastamonu ve Ankara sancaklarında Gerede nahiyesi Fındık karye ve gayrinde altmış bin iki yüz yirmi üç akçe zeamete mutasarrıf serden-geçti ağası Ömer fevt olmuştur. Zeameti mahlûl olan Ömer'in *zeamet-i mezbûr ulufesi hazineye kalmak üzere hatt-ı hümayun* ile şahinbaşı Mehmed'e tevcih olunmuş ve kendisinin *kanûn-ı kadim üzere mu'ayyen olan mirisin virmek üzere zümre-yi mezbûra ilhak olunması* buyurulmuştur.¹¹⁵

Uyvar'a Kasım 1663'de tayin edilen ikinci beylerbeyi Vezir Abaza Sarı Hüseyin Paşa döneminde eyaletin tahriri yapılmıştır. Fetih sonrası Uyvar merkez olarak kurulan eyalete Vezir Kurd Paşa'nın beylerbeyi tayin edildiği ifade edilmişti. Beylerbeyinin divânı ise mal defterdarı, defter kethüdası, defter emini, çavuşlar kethüdası, alaybeyi ve çeribaşlarından meydana gelmiştir. Kurd Paşa'nın defterlûsü olarak Uyvar muhafazasında bulunan altı nefer görmekteyiz (Zülfikar, Silistre-30000; Ömer, Silistre-20000; Receb Aydın-21348; Mehmed, Aydın-5000; Ahmed Aydın-5500; Mustafa Alaiye-3100; Ramazan 10200).¹¹⁶ Bu durum sefer zamanlarında çeşitli vazifeleri olan idarecilerin emrine tahsis edilen tımar erbabı olmaları ile açıklanabilir. Özellikle 1600'lı yıllara gelindiğinde yoklamalarda olmayan tımar ehli kimselerin bir Osmanlı idarecisinin defterlûsü olduğunu ibraz etmesi durumunda dirliğini muhafaza ettiği görülmektedir.¹¹⁷

Osmanlı askerî gücünün temel taşlarından biri olan sipahilere tımar tevcih prosedürü gereği tımar tevcihi yapılmaktadır. Tımara hak kazanmak için en basit ifadeyle yararlılık göstermiş ve hizmette bulunmuş olmak gerekmektedir. Bu prosedür gereği olarak Uyvar'a varan tımarlı sipahilere tevcihleri yapılmıştır. Yine tımar tevcih prosedürü gereği Uyvar'da görevini yerine getirmemiş, memûr olduğu sefere katılmamış ve yoklamada bulunmamış olan sipahiler de tımarını kaybetmiştir.¹¹⁸ Buna göre Uyvar seferine varmayan tımarlı sipahilerin çokluğu dikkat çekmektedir. Bu durum dönemin uzun savaş dönemi ve seferlerin maliyeti ile açıklanabilir. Ancak Osmanlı Devleti'nde 15.yüzyıl sonlarından 17. yüzyıl sonlarına kadarki dönemi içinde Uyvar seferi ve fethinin de örnek alındığı bir çalışmada ortalama bir tımarlı sipahinin ve cebelünün tımar gelirleri ile sefer yükümlülükleri karşılaştırılmış ve bu dönemdeki seferlerde tımar sisteminin askeri yükümlülüklerini rahatlıkla finanse edildiği görülmüştür.¹¹⁹ Ancak Uyvar

¹¹⁴ Kayıt “*Bi-inayet-i Allahu Teâla feth ve teshiri müyesser olan Uyvar Kalesi'nde olan serden-geçdilere serden-geçti ağası olan Ömer'e Kastamonu sancağında zeamete mutasarrıf iken fevt olan müteveffa Halil'in zeameti tevcih olunmak buyuruldu*” şeklindedir. BOA. AE-SMMD-IV-85/10132.

¹¹⁵ Yukarıda özetlenen kayıt “*Müteferrikalık-ı Dergâh-ı Âli, Bolu ve Kastamonu ve Ankara sancaklarında Gerede nahiyesinde Fındık nam karye ve gayrinde almış bin iki yüz yigirmi üç akçe zeamete mutasarrıf dergâh-ı âli müteferrikalarından olub Uyvar Kalesi'nde serden-geçti ağası olan müteferrika Ömer fevt olub zeameti mahlûl olmağla zeamet-i mezbûr ulufesi hazineye kalmak üzere hatt-ı hümayun saadet makrûnu ile hassa şahinbaşı olan kadvetü'l-emacid vel-ayan Mehmed zide-mecdûhuya tevcih olunmakla müteveffanın gediği dahi hatt-ı hümayun saadet makrûn ile kanûn-ı kadim üzere muayyen olan mirisin virmek üzere zümre-yi mezbûra ilhak olunmak buyuruldu*” şeklindedir. BOA. AE-SMMD-IV-30/03418.

¹¹⁶ BOA. İE.AS. 5/460. Ayrıca Kurd Ahmed Paşa'nın ilk beylerbeyi olarak tayini ile hizmetindeki zeamet ve tımarlı sipahiler ile ilgili bkz. Kolçak, *agt*, s.111.

¹¹⁷ Kolçak, *agt*, s.107.

¹¹⁸ Osmanlı serhaddinde yaşanan bu savaşların yalnızca Osmanlı kroniklerinde veya tımar almaya hak kazanan asker listeleri ile değerlendirmemek gerekmektedir. Bunun için Macar kaynaklarına dair bir çalışma için bkz. Geza David and Pal Fodor, “Hungarian Studies in Ottoman History”, *The Ottomans and the Balkans, A Discussion of Historiography*, Volume: 25 Editors: Fikret Adanir and Suraiya Faroqhi, s.305-349.

¹¹⁹ Orhan Kurmuş-Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, “The Tımar System: A Question of Financial Viability, 1470-1670”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXV/2, 2020, s. 521-576.

seferine hem kendisi hem de cebelüsünün gelmediği kayıtlar da tespit edilmiştir. Mesela Paşa sancağı Siroz nahiyesi Dimitriç karyesinden 6000 akçe tımarı olan Hüseyin oğlu Yakub'un hem kendisi hem de cebelüsü Uyvar seferine gelmemiştir ve tımarı Yusuf isimli bir başka sipahiye tevcih edilmiştir.¹²⁰

Sonuç

1685 yılında Habsburg hâkimiyetine geçene kadar “*Dâr-ül guzât-ı cahidin ve sedd-i sedid-i diyâr-ı Müslimîn*” olarak Osmanlı Devleti'nin önemli bir serhad eyaleti olan Uyvar'ın fethi çerçevesinde sefere katılan ve katılmayan tımarlı sipahilerin ele alındığı çalışmamızda dönemin siyasi bir portresi de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Köprülü Mehmed Paşa'dan iç meseleleri büyük oranda halledilmiş bir ülke devralan Köprülüzade Fâzıl Ahmed Paşa, on beş yıl süren sadrazamlığı süresince daha ziyade dış meselelerle uğraşmıştır ki sadaret süresinin yaklaşık dokuz yılını seferde geçirmiştir. Birçok fetih gerçekleştiren sadrazamın ilk ve önemli fetihlerinden birisi Uyvar kalesinin alınmasıdır. Yerli ve yabancı tarihçiler tarafından babasının aksine yumuşak kalpli, adil, rüşvet düşmanı, zeki, cömert, istişareye önem veren Köprülüzade, “fâzıl” bir kişi olarak anılmıştır.¹²¹

Uyvar kalesinin fethedilmesinin sonuçları, Osmanlı Devleti'nin hem iç dinamikleri, hem de dış dinamikler açısından değerlendirilebilir. Öncelikle fethin, Avrupa'da büyük üzüntü ile karşılandığı görülmektedir. Zitvatoruk Antlaşması'ndan bu yana Budin önlerinde durdurulması başarılan Osmanlı Devleti'nin aldığı bu zafer, Avrupa açısından felaket telakki edilecek bir sonuç olarak görülmüştür. Osmanlı ordusunun hayli zor şartlarda ilerlediği ve fethedilmesinin imkânsız görüldüğü Uyvar'ın, büyük bir azimle otuz sekizinci günde gerçekleştirilen fethi ile *Uyvar önünde bir Türk gibi* sözü tarihe geçmiştir. Fetih, Osmanlı ve Avusturya mücadeleleri açısından Osmanlı lehine sonuçlar doğurmakla birlikte Avrupa'nın küçük - büyük birçok devletlerinin – Papalık, İspanya, Fransa, Malta ve Toskana- Avusturya'yı Osmanlılara karşı destekleyen bir kuvvet oluşturdukları görülmektedir.¹²² Osmanlı Devleti'nin iç dinamikleri açısından değerlendirildiğinde öncelikle büyük bir sevinçle karşılandığı aşikârdır. IV. Mehmed, fethite önemli rolü bulunan başta Köprülüzade Fâzıl Ahmed Paşa olmak üzere birçok kişiye hediyeler göndermiştir.

Macaristan'da yaşanan Osmanlı-Habsburg çatışması, Köprülüzade'den çok önce başlamış ve sonrasında da devam etmiştir. Ortalama 150 yıllık bir süreye yayılan bu mücadelede Uyvar kalesinin fethi, Osmanlı'nın kendi iç dinamikleri açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur. Uzun zamandır isyanlarla mücadele edildiği, uzun süren ve devleti mali olarak yıpratın ve asker arasında hoşnutsuzların arttığı savaşların ardından gerçekleştirilen bu fetih, Osmanlı Devleti'ne nefes aldırılmıştır. Osmanlı tarihinde Köprülüler devri, malî göstergelerin düzene girdiği ve iç isyanların bastırılarak uzun savaş döneminin fetihlerle rahatlattığı bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple Köprülüzade'nin sadarete gelişi ile çıktığı Avusturya seferi ve gerçekleşen Uyvar'ın fethi Osmanlı iç dinamikleri açısından önem arz etmektedir.

Uyvar kalesi, Avrupa'nın fethedilemez kurgusu üzerine inşa ettiği bir kaledir. Fethedilmez kurgusunu bozan Osmanlı askerinin gösterdiği sebat ve azim *Uyvar önünde bir Türk gibi* sözünü

¹²⁰ BOA.AE.SMMD-IV 24/2765; Zvornik sancağında Birvenik nahiyesinde Kosirik adlı karyeden 20000 akçe zeameti mutasarrıf olan Mustafa da askeriyle memur olduğu Uyvar kalesi muhasarasında ve fethinde mevcut olmadığından zeameti mahlûl olmuş ve zeameti Hüseyin'e tevcih edilmiştir. BOA. AE.SMMD-IV 85/10135.

¹²¹ Fıkıh ve felsefe alanında derin bilgisi olan ve icazetli bir hattat olduğundan söz edilen Köprülüzade'nin babasının vasiyeti üzerine Anadolu'daki vakıflar, Rumeli'de yarım kalmış içtimai ve dini müesseselerle İstanbul Çemberlitaş'taki tesisleri tamamladığı kaydedilmektedir. Köprülüzade'ye dair diğer ayrıntılar için bkz. Özcan, *agm*, s. 262.; Köprülü Mehmed Paşa ile Fazıl Ahmed Paşa'nın aile vakıfları ile ilgili bir çalışma için bkz. İ. Metin Kunt, “The Waqf as an Instrument of Public Policy: Notes on the Köprülü Family Endowments”, *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Menage*, Ed.: Colin Heywood and Celin Imber, İstanbul, 1994, s. 189-198.

¹²² Şimşirgil, *age*, s. 100.

haklı kılmaktadır. Uyvar'a varan Osmanlı askerinin önemli bir kısmını oluşturan sipahiler ise yeni dirlik ve tımar tevcihleri ile memûr oldukları sefer ve muhasaranın hak edeni olmuşlardır. Buna karşın sefere katılmadığı için tımarları ellerinden alınan sipahiler, -kaleyi kaybeden Habsburglardan sonraki- Uyvar'ın kaybedenleri olmuşlardır. Mesela memûr olduğu sefere katılmayan ve Uyvar'ın muhasarasında Osmanlı askerinin en çok mücadele ettiği metrislerde olmayan Zülfikar, Uyvar'a varmayan bir sipahidir ve tımar tevcih prosedürü gereği tımarını kaybetmiştir. Uyvar'a varmayan sipahiler, sadece küçük ölçekli tımar sahipleri değildir. *Zeamet-i Benam-ı Mehmed Emin Ağa veled-i İsmail Paşa* da sefere katılmayan bir diğer sipahidir ki Uyvar muhasarasında mevcut olmayan bu sipahi için *baki ferman sultanım hazretlerinindir* ifadesiyle gereği yapılmıştır.

Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı arzlarda, hem sefere katılanlar, hem de sefere katılmayanlar yer almaktadır. Buna göre sefere katılmayanlar –tımar tevcih prosedürü gereği hizmette bulunmadıklarından- tımarlarını kaybederlerken, sefere katılanlar –yine tımar tevcih prosedürü gereği –hizmette bulunmaları ve yarar kul olmaları, yani yararlılık göstermeleri sebebiyle tımar tevcihine hak kazanmışlardır. Mesela serden-geçti ağası Ömer gibi. Serden-geçti ağası Ömer, Uyvar'dadır ve görevini ifa etmesinin karşılığı olarak Kastamonu sancağında zeamete mutasarrıf iken fevt olan Halil'in zeameti ona tevcih edilmiştir. Osmanlı Arşivi'nde 1074/1663 senesi seferine ait tımarlı sipahilerin tımar tevcihlerini gösteren kayıtlar haricinde fetihten sonra kalede yapılan bakım-onarım, yeni mahallelerin kurulması, cami ve diğer yapıların inşası ve kaledeki askerlerin mevacicleri gibi birçok hususta tutulmuş defter kaydının da bulunduğu görülmektedir.

Kaynakça

Osmanlı Arşivi, Ali Emiri Tasnifi (AE-SMMD-IV) NR.

16/1600; 23/2132; 24/2754; 24/2763; 24/2764; 24/2765; 24/2766; 24/2768; 30/03418; 65/7718; 65/7719; 65/7721; 65-7722; 85/10140; 25/2772; 85/10132; 85/10135; 85/10137; 85/10139; 85/10140; 85/10144; 85/10145; 85/10158; 99/11674; 99/11675; 100/11677; 101/11853.

Osmanlı Arşivi, İbnülemin Askeriye Tasnifi (İE.AS.) NR.

5/460; 23/2044; 23/2093; 16/1600.

Kaynak Eserler ve Araştırmalar

Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme, (Osmanlı Tarihi 1648-1682) Tahlil ve Metin Tenkidi*, Yay. Haz.: Fahri Ç. Derin, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.

AGOSTON, Gabor, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, Çev. ve Haz.: Kahraman Şakul, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

ALTINAY, Ahmet Refik, *Köprülüler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.

BEKAR, Cumhur, "Köprülü Mehmed Paşa'nın Osmanlı Tarih Yazımında Değişen Algısı", *Tarihyazımı*, Yaz 2019, 1 (1), s.62-78.

BEKAR, Cumhur, "The Rise of the Köprülü Household: The Transformation of Patronage in the Ottoman Empire in the Seventeenth Century", *Turkish Historical Review*, II, Brill, 2020, s.229-256.

BİLGE, Sadık Müfit, "Macaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin ve İdarî Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı:11 (2000), s.33-81.

BLASKOVICS, Josef, "The Period of Ottoman-Turkish Reign at Nové Zámky (1663-1685)", *Archiv Orientalni*, 54, 1986, 105-130.

CEVRİOĞLU, M. Halef, "Andrea Höltzel'in Raporuna (1664) Göre Uyvar Kuşatmasına Katılan Osmanlı Balkan Vasalları", *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 2019, s.35-67.

ÇALIŞIR, Muhammed Fatih, *War and Peace in The Fronter: Ottoman Rule in the Uyvar Province, 1663-1685*, (Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009.

ÇALIŞIR, Muhammed Fatih, "Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın Hâmiliğindeki İlmî Faaliyetler", XVIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (Ankara, 1-15 Ekim, 2018), Ankara, 2022, s. 35-48.

ÇALIŞIR, Muhammed Fatih, "Köprülü Sadrazamlar ve Sûfi Çevreler", *Osmanlı'da ilm-i Tasavvuf*, Editörler: Ercan Alkan-Osman Sacid Arı, İsar Yayınları, İstanbul, 2018, s.793-802.

DAVİD Geza and FODOR, Pal, "Hungarian Studies in Ottoman History", *The Ottomans and the Balkans, A Discussion of Historiography*, Volume: 25 Editors: Fikret Adanir and Suraiya Faroqhi, s.305-349.

DAVİD, Geza, "Osmanlı Avrupası'nda Yönetim", *Kanuni ve Çağı, Yeniçağda Osmanlı Dünyası*, Ed.: Metin Kunt - Christine Woodhead, Çev.: Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.

- DAVİD, Geza, “16-17. Yüzyıllarda Macaristan’ın Demografik Durumu”, *Belleten*, C 59, S 225, Ankara, 1995, s. 341-352.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi* 6. Kitap, Haz.: Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi* 7. Kitap, Haz.: Yücel Dağlı - Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, Haz.: Abdülkadir Özcan, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994.
- FAROQHİ, Suraiya, “Krizler ve Değişim 1590-1699”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Ed.: Halil İncalcık - Donald Quartaert, Cilt: 2, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahtar Tarihi I*, 1928.
- HEGYI, Klara, “The Ottoman Network of Fortresses in Hungary” *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europe The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, Editors: Pal Fodor and Geza David, Volume:20, 2000, s. 163-193.
- INGRAO, Charles, *The Habsburg Monarchy, 1618-1815*, Cambridge, 2000.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-III Köprülüler Devri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II Tagayyür ve Fesad (1603-1656):Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: 4, Çeviri: Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005.
- KOÇAK, Zülfiye -Dragana Amedoski, “1662 Yılında Uyvar Seferi İçin Hazırlanan Sürsat Defteri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXI/1, 2016, s.277-304.
- KOLÇAK, Özgür, “... Cümle Palankaları Küffâr Aldı ...”: 1663-64 Osmanlı-Habsburg Savaşında Dezenformasyon, Propaganda ve Siyasî İktidar”, *Osmanlı Araştırmaları*, C 43, S 43, 2014, s.165-192.
- KOLÇAK, Özgür, *XVII. Yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.
- KOPCAN, Vojtech, “Eyalet-i Uyvar” *X. Türk Tarih Kongresi* (Ankara 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Tebliğler), C 4, Ankara, 1993, ss. 1735- 1742.
- KOPCAN, Vojtech; “Uyvar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 42, s. 253-254.
- KURMUŞ, Orhan - PULLUKÇUOĞLU YAPUCU, Olcay, “The Timar System: A Question of Financial Viability, 1470-1670”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXV/2, 2020, s. 521-576
- KUNT, İ. Metin, “Naîmâ, Köprülü, and the Grand Vezirate”, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Vol. 1, 1973, s.57-64.
- KUNT, İ. Metin, “17. Yüzyılda Osmanlı Kuzey Politikası Üzerine Bir Yorum”, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Vols.4-5, 1976-1977, s. 111-116.

KUNT, İ. Metin, "The Waqf as an Instrument of Public Policy: Notes on the Köprülü Family Endowments", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Menage*, Ed.: Colin Heywood and Celin Imber, İstanbul 1994, s. 189-198.

LAJOS, Fekete, "Osmanlı Türkleri ve Macarlar", *Belleten*, C XIII, S 52, 1949, ss. 663-743.

Mehmed Halife, *Tarih-i Gılmâni*, Sad.: Kâmil Su, Kültür Bakanlığı 1001 Temel Eser, İstanbul 1976.

MURPHEY, Rhoads, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, Çev.:M. Tanju Akad, Homer Yayınları, İstanbul, 2007.

Mustafa Sâfi, *Zübdetü't-tevârih*, Cilt: II, Yay. Haz. İbrahim Hakkı Çuhadar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Osmanzade Ahmed Ta'ib, *Hadikatü'l-Vüzerâ*, İstanbul 1271.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 26, s. 260-263.

ÖZGÜVEN, Burcu, *Osmanlı Macaristanı'nda Kentler, Kaleler*, Ege Yayınları, İstanbul 2001.

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600) II*, Haz.: Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595) I*, Haz.: Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-zâde Tarihi*, C. II, Haz.: Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

ŞAKUL, Kahraman, *Uyvar Kuşatması 1663*, Timaş Yayınları, İstanbul 2021.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Slovakya'da Osmanlılar Türk Uyvar 1663-1685*, Beylik Yayınları, İstanbul 2015.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, II. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

YÜCEL, Ebubekir Sıddık, *Mühürdar Hasan Ağa Cevâhirü't-Tevârih*, Sivas 2013.

ZİNKEİSEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: 4, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019.

Summary

The castle, which was built in the 16th century against the Ottoman invasions, is known as Ersekújvar in Hungarian, Neuhausel in German, Nové Zámky in Slovak, and Uyvar in Turkish. During the long wars (1593-1606) between the Ottomans and the Habsburgs, the Ottoman Empire tried to seize the Uyvar Castle. At the time that Köprülüzade Fâzil Ahmet Pasha became the grand vizier, a great expedition was organized to Uyvar. The expedition of Köprülüzade was important for the Ottomans and Austria, who had been struggling with each other for a long time. Because with the Uyvar castle expedition, the castle, which was in the most fortified position for Europe, was conquered (1663). The siege and conquest, in which the Ottoman soldiers showed great success, had wide repercussions across the Western world. After this conquest, the saying "Strong as a Turk in front of Uyvar" started to be used for Turkish soldiers in Europe.

Geographically the Uyvar fortress is located on the banks of the Nitra (Neutra) river, on the Komran (Komárom) and Buda lines. Central Hungarian or Royal Hungary covers an area including the north of Lake Balaton and the Esztergom border, north of the present-day Slovak border, and west of Styria in Southern Austria. Apart from the Uyvar castle, other important castles such as Komran and Yanık are located in the region. The Uyvar castle, which Köprülüzade Fazıl Ahmet Pasha conquered in order to take Central Hungary under control, served as an important base for the Ottoman Empire until it got out of hand after the 1683 Vienna Campaign. Before it was conquered the Uyvar castle was besieged by the Ottomans many times. One of these sieges happened in 1014/1605. Mustafa Safi describes this siege in detail in Zübdetü't-Tevârih. The Ottoman army, gathering its forces in the 1663 Austrian campaign, in which the Uyvar castle was conquered, carried out the siege of the castle with great persistence and determination. The information about the number of janissaries who went on a campaign for such a difficult castle to conquer was not more than approximately 10,000 or 20,000.

In this research, while expedition and the conquest will be analyzed on one hand, the timariots who participated or did not participate in the Uyvar campaign in 1663 will be emphasized on the other hand. Therefore, first of all, the great expedition of the Ottoman Empire on the Uyvar castle and the conquest of the castle after the severe siege were discussed based on the sources of the period. The Uyvar expedition and the conquest have been analyzed within the framework of internal and external dynamics, with reference to the Cevâhirü't-Tevârih of Hasan Ağa, the sealer of Fâzil Ahmet Pasha, who participated in the expedition, the Travelogue of Evliya Çelebi, and the Gılman History of Mehmet Halife. In the second part of the study, some timariots who did not participate in the Uyvar expedition were discussed. There are supply-quality records about the sipahis registered in the Ottoman Archives, dated M.C.1074/C.E.1663 and whose timars were taken away from them because they did not participate in the Uyvar campaign. Based on these documents, it has been tried to draw a profile of the sipahis whose timars were taken away from them due to the fact that they did not participate in the Uyvar expedition – because of the timar conferral procedure- and the timariots who arrived at Uyvar.

One of the branches of the Ottoman forces that set out on an expedition to Uyvar was the timariots. The sipahis, who were obliged to go on an expedition due to the timar regime, played an important role in Uyvar. In the timar system, the timar of the sipahi is taken from him when he does not fulfill his obligation to participate in the expedition. This rule is also valid for the timariots who participated in the Uyvar expedition. This is clearly seen in the commandments registered in the Ottoman Archives as well. For example, according to the colonel of Sivas, İbrahim Zülfikar's offer, dated at the beginning of the month of Zi'l-ka'de (May-June 1664) in the year 1074, Zülfikar from Eriklan village in Sivas sanjak, Kazâbâd township, who is paid six thousand akçes, was not present in the trenches and did not arrive at the Uyvar expedition, where he was supposed to attend. For this reason, it is seen that it was stated that the timar of the mentioned Zülfikar has been escheated and that the timar should be given to bouncer Ahmet. By the way, according to the document, the named timariot is of medium height, with a gap between eyebrows, and bears the mark of a sword wound on his hand. There are also timariots who reached the siege of Uyvar but did not fulfill their duties.

As one of the cornerstones of the Ottoman military power, timar allocation is made to the sipahis according to the timar assignment procedure. In order to qualify for a timar, in the simplest terms, it is necessary to have shown usefulness and rendered service. In accordance with this procedure, the timariots who arrived in Uyvar were conferred with their timar. Also, according to the timar paying procedure, the sipahis who did not fulfill their duties in Uyvar, did not participate in the expedition in which they were supposed to participate, and did not attend the roll call, lost their timar. In this process, the effect of the political, military and economic depression brought about because of the long war period of the Ottoman Empire with Austria, on the timar system cannot be ignored. In this study, within the framework of the Uyvar's conquest, which was an important frontier province of the Ottoman Empire until parts of Germany were conquered in 1685, a political portrait of the period was tried to be revealed, as well as discussing the situations of the timariots who participated or did not participate in the expedition.

